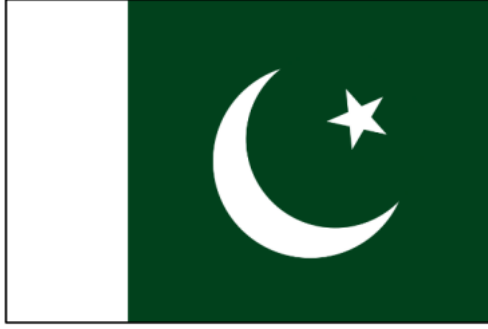

PAKİSTAN PAZARA GİRİŞ REHBERİ

T.C.
Ticaret Bakanlığı
İslamabad Ticaret Müşavirliği
Lahor Ticaret Ataşeliği

Pakistan Pazara Giriş Rehberi -İçindekiler

1.GENEL BİLGİLER	6
1.1.Coğrafi Konum.....	6
1.2. Siyasi ve İdari Yapı	6
1.3. Nüfus ve İstihdam.....	7
1.4. Doğal Kaynaklar ve Çevre	7
2. MAKRO EKONOMİK GÖSTERGELER VE TAHMİNLER	8
2.1. Ülkenin Genel Ekonomik Görünümü.....	8
2.2. Temel Ekonomik Göstergeler	9
2.3. Sektörel Gelişmeler	9
3. PAKİSTAN PAZARININ GENEL ÖZELLİKLERİ	10
3.1 Dağıtım Kanalları	10
3.2 Fikri Sınai Mülkiyet Hakları	10
3.3. Tüketici Eğilimleri	11
3.4. Perakende Ticaret	11
3.5. Kamu İhaleleri.....	12
4. ÜLKENİN DIŞ TİCARETİ	12
4.1. Genel Ekonomik Görünüm	12
4.2. İhracat.....	12
4.3. İthalat	13
4.4. Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA)	13
4.4.1.Yürürlükteki Serbest Ticaret Anlaşmaları	13
4.4.2. İmzalanan Ancak Henüz Yürürlüğe Girmemiş Olan Serbest Ticaret Anlaşmaları	14
5. DIŞ TİCARET POLİTİKASI VE UYGULAMALARI	14
5.1. Dış Ticaret Mevzuatı (İhracat-İthalat Rejimi)	14
5.2. İthalat için Gerekli Belgeler	15
5.3. Gümrük Giriş Beyannamesi, Gümrük Değeri ve Gümrük Vergileri	16

5.4. İç Vergiler ve Oranları.....	17
5.5. Ürün Standartları ile İlgili Uygulamalar	18
5.6. Test Etme, Muayene ve Belgelendirme	19
5.7. İthalat Lisansları ve İthalatı Kontrole Tabi Ürünler	21
5.8. Ambalaj, Paketleme ve Etiketleme	21
5.9. Geçici İthalat.....	21
5.10. Devlet Alımları	21
5.11. Teknik Engeller	22
5.12. Diğer Hususlar	22
5.13. E-Ticaret	23
5.13.1. E-Ticarete Yönelik Düzenlemeler	23
5.13.2. Yurtiçi E-Ticaret (B2C).....	23
5.13.3. Sınır Ötesi E-Ticaret	23
5.13.4. Ödeme Yöntemleri	23
5.13.5. Mobil E-Ticaret	23
5.13.6. E-Ticarete Yönelik Beklenti ve Öngörüler	23
6. ÜLKE ÖNEMLİ SEKTÖRLER	24
6.1. Tarım ve Hayvancılık.....	24
6.2 İmalat Sanayi	24
6.3. Doğal Kaynaklar ve Madencilik	24
6.4. Enerji ve Gaz	25
6.5. İnşaat Sanayi.....	26
6.6. Perakende Ticaret	26
6.7 Hizmetler	26
6.8 Bilişim	27
7. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR	28
7.1. Doğrudan Yabancı Yatırımların Görünümü	28

7.2 Yabancı Yatırımlara İlişkin Ülke Mevzuatı	28
7.3. Yabancı Sermayeye Yönelik Kısıtlamalar	29
7.3.1. Yabancıların Gayrimenkul Edinmeleri	29
7.3.2. Yabancı Sermayeli Şirketlere Uygulanan Ayrımcılıklar.....	29
7.3.2.1. Şirket Kuruluşunda Ayrımcılık.....	29
7.3.2.2. Vergi Hukukunda Ayrımcılık	29
7.3.2.3. Yabancıların Serbest Dolaşımı	29
7.4. Yatırım Teşvik Mevzuatı	30
7.5. Serbest Bölgeler	30
7.6. Ülkedeki Türk Yatırımları: Sektörler ve Karşılaşılan Sorunlar.....	30
7.6.1. Türk Yatırımcıların Karşılaştıkları Sorunlar	31
7.7. Yatırımcılar İçin Yararlı Bilgiler	31
8. TÜRKİYE İLE TİCARET	31
8.1. Genel Durum	31
8.2. Türkiye Pakistan Dış Ticareti	32
8.2.1. Yürürlükte Olan Anlaşma ve Protokoller.....	32
8.3. Türkiye'nin Pakistan'a İhracatında Başlıca Ürünler.....	33
8.4. Türkiye'nin Pakistan'dan İthal Ettiği Başlıca Ürünler	33
9. İHRACATTA POTANSİYEL ARZEDEN SEKTÖR VE ÜRÜNLER	34
10. PAZARDA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR	36
10.1. İş Kültürü	36
10.2. Ticareti Etkileyen Kültürel Faktörler.....	37
10.3. Para Kullanımı.....	38
10.4. Resmi Tatiller ve Mesai Saatleri	38
10.5. Yerel Saat.....	39
10.6. Pasaport ve Vize İşlemleri	39
11. ŞİRKET KURULUMU VE İŞ YAPMA İLE İLGİLİ BİLGİLER	39

11.1 Şirket Türleri	39
11.2. Şirket Kurma Prosedürü	40
11.3. Vergi Uygulamaları	41
11.4. Bankacılık Mevzuatı.....	42
11.5. Sosyal Güvenlik Uygulamaları	43
11.6. Vizeler (Çalışma, Oturma İzinleri, Geçici Çalışma Vizesi, Başvuru Mercı vb. Bilgiler)	44
12. ÖNEMLİ ADRESLER VE İLETİŞİM BİLGİLERİ	44
12.1 Sanayi ve Ticaret Odaları.....	44
12.2. İthalat ve İhracat ile İlgili Kurum ve Kuruluşlar	45
12.3. Büyükelçilik, Başkonsolosluk ve Müşavirlik İletişim Bilgileri.....	45
12.4. İş Dernekleri	46
12.5. Ulaşılabilecek Hukuki ve Mali Danışmanlık Şirket ve Bürolarına İlişkin Bilgiler	46
12.6. Türkçe Hizmet Veren Hukuk Büroları.....	47
12.7. Türkçe Hizmet Veren Muhasebe Büroları.....	47
12.8. Türkçe Hizmet Veren Danışmanlık ve B2B Firması	47

PAKİSTAN PAZARA GİRİŞ REHBERİ-2024

1.GENEL BİLGİLER

1.1.Coğrafi Konum

Pakistan, Pasifik – Asya bölgesinde batısında İran ve Afganistan, doğusunda Hindistan, güneyinde Arap Denizi, Kuzey Doğusunda ise Çin ile komşu olup Türkiye ile arasında İran mevcuttur.

1.2. Siyasi ve İdari Yapı

Pakistan İslam Cumhuriyeti, parlamenter sistemle yönetilmekte ve 4 eyaletten oluşmaktadır. Bu eyaletler, başkenti Karachi olan Sindh, başkenti Lahore olan Punjab, başkenti Pashawar olan Khyber Pakhtunkwa (KPK) ve başkenti Quetta olan Balochistan'dır.

Ayrıca Gilgit-Baltistan (başkenti Gilgit) ve Azad Jammu & Keşmir (b. Muzafferabad) bölgeleri mevcut olup bölgesel yetki itibarıyla diğer 4 bölgeden farklıdır. Jammu & Keşmir, BM Güvenlik Konseyinin gündeminde çözüm bekleyen bir meseledir, Hindistan ile ihtilaf bulunmaktadır.

İslamabad Başkent Alanı da özellik arz etmektedir. Daha önce var olan, Afganistan sınırındaki Aşiretler Bölgesi lağvedilmiş olup KPK'ye katılmıştır.

1.3. Nüfus ve İstihdam

Ülke 2024 Kasım ayı itibarıyla yaklaşık 253 milyon nüfusa sahiptir ve genç nüfus oranı oldukça yüksektir. En büyük şehirleri Karachi, Lahore, Faisalabad, Rawalpindi, Multan, Gujranwala, Hyderabad, Peshawar, Islamabad, Quetta ve Gujrat'tır. Ülkenin kuzeyinde ise dağlık Gilgit-Baltistan bölgesi yer almakta olup nüfusu seyrekdir. Nüfus Pencap ve Sindh eyaletlerinde yoğunlaşmıştır.

Pakistan ekonomisinde tarım ve hayvancılık sektörü en önemli sektör konumundadır. GSYİH'nin yaklaşık dörtte biri tarım ve hayvancılık sektöründe üretilmekte, ayrıca işgücünün de yaklaşık yarısı bu sektörde istihdam edilmektedir. Ülkedeki işsizlik oranı %7-8 dolaylarında olup nüfusun işgücüne katılım oranı %52 civarındadır. Erkek işgücünün istihdamda payı oldukça yüksektir.

1.4. Doğal Kaynaklar ve Çevre

Pakistan'da madencilik sektörü ülke GSYİH'sının yaklaşık %3'ünü üretmekte olmasına rağmen, sektörün ihracat potansiyeli yeterince değerlendirilememektedir. Pakistan madencilik sektörünün ihracatı bu sektördeki tüm dünya ihracatının yaklaşık %0.1'ini teşkil etmektedir.

Pakistan'da bulunan başlıca mineraller kömür, altın, bakır, tuz, demir cevheri, jeotermal, alçı taşı, potasyum, manganez, kobalt, antimon, lityum, mermer, çinko, boksit, kromit, grafit, nikel gibi madenler ve akuamarin, topaz, yakut, zümrüt, turmalin, gibi değerli ve/veya yarı değerli taşlardır. Pakistan'da bulunan Khewra Salt Mine, Dünyanın en büyük 2.nci tuz madenidir. Ülkede petrol ve gaz rezervleri de bulunmaktadır.

Hava, su ve gürültü kirliliği toprak erozyonu, iklim değişikliğinin olumsuz etkileri (sel baskınları) başlıca çevresel sorunlar olarak göze çarpmaktadır. Bazı özel çevre derecelendirme endekslerine göre Pakistan çevre bilinci açısından gelişime ihtiyaç duymaktadır.

Yüksek hava kirliliği nedeniyle 2024 Aralık ayı başında AFAD tarafından Pakistan'a maske gönderilmiştir.

2. MAKRO EKONOMİK GÖSTERGELER VE TAHMİNLER

2.1. Ülkenin Genel Ekonomik Görünümü

Pakistan'da ekonomi politikaları 1950'li yıllardan bu yana 5'er yıllık kalkınma planları çerçevesinde yürütülmekte olup 1950'li yıllarda sanayileşmeye öncelik verilmiş, 1960'lı yıllarda ise tarım sektörü önem kazanmakla birlikte sanayi yatırımlarının ve yatırım teşviklerinin artırılmasına çalışılmıştır. Ancak süregelen siyasi istikrarsızlıkla birlikte kamu borçları artmış, Hindistan'la yapılan savaşlar ve Doğu Pakistan'ın (Bangladeş) ayrılması ekonomiyi darbe vurmuştur. 2000'li yıllarda ise terörizmle mücadeleye vakfedilen kaynaklar ile doğal felaketler ülke ekonomisi üzerinde ciddi baskı yaratmıştır.

Hindistan ile aralarındaki özellikle Keşmir bölgesinden doğan siyasi ve askeri gerginlik sürekli bir potansiyel rahatsızlık kaynağı olmakta ve ekonomik performans üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır.

Ülke ekonomisi orta ve uzun vadede eğitim ve sağlık alanında daha fazla yatırım yapma, elektrik üretimini arttırma, imalat sanayini geliştirme ve dış yardımlara bağımlılığını azaltma gibi sınımalarla karşı karşıyadır.

Pakistan Hükümeti, 1958 yılından başlayarak çok defa kullanmış olduğu Uluslararası Para Fonu (IMF) kredilerinden yeniden yararlanmak amacıyla, IMF ile kurtarma paketi görüşmeleri yapmış, 2023 yılı Haziran ayı sonunda 3 milyar Dolarlık 9 aylık bir anlaşma imzalamıştır. 12 Temmuz 2023 tarihinde IMF'ten bu anlaşma kapsamındaki ilk taksit, 5 Nisan 2024 tarihinde son taksit alınmıştır.

Ancak, ülkedeki kötü makro ekonomik koşullar ve döviz kıtlığı nedeniyle, yeni kurulan hükümet ile IMF arasında 25 Eylül 2024 tarihinde 37 aylık ve 7 Milyar Dolarlık yeni bir kredi Anlaşması imzalanmıştır.

IMF kredileri almadan önce, ithalat ödemeleri için akreditif açılmasında sorun yaşanmaktaydı.

Maliye Bakanlığının son verileri ve raporları çerçevesinde, Pakistan ekonomisi 2024-2025 mali yılının ilk çeyreğinde sürdürülebilir toparlanma göstermiştir. Ekonomik stabilite yurt içi ve dışsal faktörler tarafından desteklenerek iyileşme sağlanmaya başlanmıştır. Ayrıca Şangay İşbirliği Teşkilatının İslamabad Zirvesi sonrası yeni iş ve pazarların önünün açılması hedeflemiştir.

2.2. Temel Ekonomik Göstergeler

Yıl	GSYİH Nominal (Milyar \$)	Kişi Başına Gelir (Nominal) (\$)	Büyüme Oranı (%)	Enflasyon Oranı (%)	İhracat (Milyar \$)	İthalat (Milyar \$)
2019	277,9	1.304	2,1	9,4	23,8	50,1
2020	261,7	1.300	-0,5	10,7	22,2	45,8
2021	280,0	1.190	1,5	11,5	28,9	73,1
2022	374,9	1.650	6	12,1	31,2	71,1
2023	337,5	1.460	-0,2	29,2	29	50,4
2024*	374,6	1.590	2,4	12,6	25,9 **	48,9**

*IMF tahmini,

**Ocak-Ekim dönemi açıklanmıştır-Pakistan Merkez Bankası

2.3. Sektörel Gelişmeler

Tarım Sektörü Gelişmeleri

Tarım sektörünün GSYH'daki payı %24'tür.

Pakistan Maliye Bakanlığı yıllık değerlendirme raporları çerçevesinde, Pakistan'da tarım sektörü 2024 Mali Yılında toplamda yüzde 6,25 artışla güçlü bir büyüme kaydetmiştir.

Bu çerçevede, önemli mahsullerin üretimindeki artış; pamukta %108,2 artışla 10,22 milyon balya, pirinçte %34,8 artışla 9,87 milyon ton, buğdayda %11,6 artışla 31,44 milyon ton olarak kaydedilmiştir. Ancak şeker kamışında %0,4 lük (toplam üretim 89,6 milyon ton), mısırdaki ise %10,4 (toplam üretim 9,85 milyon ton) azalış olmuştur. Diğer temel ürünlerde ise (sebze meyve bakliyat) sınırlı bir artış gerçekleşmiştir.

Başlıca Tarım ürünleri: Pamuk, pirinç, şeker kamışı, buğday, mısır, inci darısı, nohut, soğan, patates, mango, süt, et, balık, yumurta, susam, elma, narenciye, hurma, muz, lahana (Pencap / Indus nehri kolları ve Balucistan)

İmalat ve Madencilik Alanında Gelişmeler

Sanayi sektörünün GSYH'daki payı %22'dir.

Başlıca Sanayi Kolları: Pamuk ve yün dokumacılığı, iplik ve hazır giyim, deri ve deri mamulleri, cerrahi malzemeler, gübre, çimento, bakır, sağlık ve eczacılık ürünleri, spor eşyaları, hazır gıda ve şeker, kimyasal maddeler, kağıt, inşaat malzemeleri (Pencap ve Sindh)

2023-2024 Mali Yılında üretim faaliyeti toparlanmakla birlikte zayıf pazar, küresel arz kesintileri ve ithalata aşırı bağımlılık nedeniyle potansiyelin altında kalmaktadır. Ayrıca artan girdi maliyetleri, zor durumdaki tekstil sektörünün durumu, yüksek enflasyon ve yüksek politika faiz oranları birleşince imalat sektörünü olumsuz etkileyen nedenler arasında sayılabilir. Büyük Ölçekli Üretim (LSM) endeksi Temmuz-Mart 2024 döneminde bir önceki döneme göre yüzde 0,1 azalmıştır.

Makine ve Ekipmanlarında, yüzde 61,5 ile en yüksek büyümeyi ilaç (%23,2), takip etmiştir. Diğer sektörlerde ise; Mobilya (%23,1), Ağaç ürünleri (%12,1), Kimyasallar (%8,0), Giyim (%5,4), Deri ürünleri (%5,3), Petrol ürünleri (%4,9), Kauçuk ürünler (%3,6) ve Gıda (%1,7) olarak gerçekleşmiştir

Madencilik ve Taşocağı sektörü 2024 Mali Yılında geçen yıl %3,3 daralmaya karşı yüzde 4,9 büyüme göstermiştir.

Hizmetler Sektöründeki Gelişmeler

Hizmetler sektörü 2024 Mali Yılı için GSYİH'deki payı yüzde 54 ile en büyük payı oluşturmaktadır. Bu sektörde aynı zamanda bir önceki döneme göre %1,21 ile ılımlı bir yükselme görülmüştür.

Başlıca Hizmetler Kollar: «Telekomünikasyon, bilgisayar ve bilgi hizmetleri», «Diğer iş hizmetleri», «Resmi hizmetler», «seyahat», «taşımacılık»

3. PAKİSTAN PAZARININ GENEL ÖZELLİKLERİ

3.1 Dağıtım Kanalları

Pakistan'da ürünlerini pazarlamak isteyen yabancı şirketler yerel dağıtım servislerini kullanabilecekleri gibi kendi dağıtım zincirlerini de kurabilirler. 2 adet deniz limanına sahip olan Karachi ülkenin ana dağıtım merkezidir ve büyük toptancıların çoğunluğu bu şehirde bulunmaktadır.

Pakistan'da toptan satış piyasası oldukça gelişmiştir. Dağıtım ağını oluşturan çok sayıda toptancı bulunmaktadır. Pazarın büyük olduğu durumlarda bir tane ana dağıtımçı tayin edilebilir. Ana dağıtımçı yan dağıtımcılara ulaşarak, ya da doğrudan tüketiciyle irtibat kurarak mal satışını gerçekleştirir.

Pazarda fiziksel olarak bulunmanın gerektiği durumlarda, Pakistan'da şirket kurulabilir, şube açılabilir veya franchise verilebilir.

3.2 Fikri Sınai Mülkiyet Hakları

Pakistan'da fikri mülkiyet hakları konusundaki yetkili kuruluş 2005 yılında kurulmuş olan Intellectual Property Organization of Pakistan (IPO)'dur. Pakistan'daki kanunlar genel olarak fikri mülkiyet haklarını korumaktadır. Buna rağmen, gözlemlenebildiği kadarıyla Pakistan'da mülkiyet hakları ihlallerinin yaygın olduğu söylenebilir. Pakistan'ın şu andaki telif hakkı kanununun uygulamasının yetersiz ve cezaların zayıf olduğu göze çarpmaktadır.

Pakistan, marka tescili konusunda Madrid Protokolü Tescil Sistemi (WIPO)'ne resmi olarak dahil olmuştur. Böylece, 24 Mayıs 2021 tarihinden itibaren Pakistan'daki tescilli marka

sahipleri, basit prosedürleri yerine getirerek sisteme üye diğer ülkelerde de markalarını koruma altına alabileceklerdir. Aynı şekilde, sisteme üye diğer devletlerde tescilli markalar da Pakistan’da koruma altına girebileceklerdir.

Bu bağlamda ilgili mevzuatın tamamına ve marka, patent, telif hakkı, coğrafi işaret vb. IPR başvuru onay tescil vb. tüm işlemlere aşağıdaki linkten erişim sağlanabilmekte ve online başvuru imkanına ulaşılabilmektedir.

https://ipo.gov.pk/online_filing_guidelines

3.3. Tüketici Eğilimleri

Pakistan halkının satın alma gücünün düşük olmasının da etkisiyle ülkede tüketilen ürünler genel olarak düşük kaliteli ve ucuz ürünlerdir. Bu tür ürünler de genel olarak Çin’den ithal edilmektedir. Ülkemizden ithal edilen ürünler, yüksek kaliteli ve güvenilir ürünler olarak değerlendirilmekte ve halkın gelir seviyesi orta ve yüksek olan kesimine hitap etmektedir.

Pakistan’daki üst ve orta sınıf gelir grubuna dahil tüketicilerin alışverişlerini genel olarak alışveriş merkezlerinde yapmak yönünde bir eğilimleri olup bu gelir gruplarına yönelik olarak başta hazır konfeksiyon ve kozmetik olmak üzere ürünlerimizin bu alışveriş merkezlerinde açılacak mağazalar yoluyla satışı mümkün bulunmaktadır.

Pakistanlı tüketici zihnindeki ülkemiz ürünlerinin kalitesinin yüksek olduğu algısı dikkate alındığında, firmalarımız doğrudan mağaza açmak veya franchise vermek yoluyla piyasaya girebileceklerdir. Bütün sanayi ürünlerinde distribütörler aracılığıyla pazara giriş yapılabileceği gibi kozmetik, temizlik malzemeleri ile tüm gıda ürünlerinde zincir marketler aracılığıyla pazara giriş imkanlarının değerlendirilmesinin uygun olacağı; ayrıca, süt ürünleri, bisküvi, makarna, salça vb. gıda ürünlerinde, mobilya, tekstil, tekstil kimyasalları ile gübre ürünlerinde yerel şirketlerle üretim konusunda ortak girişimler yapılmasının üretim maliyetlerinin düşürülmesinde (dünyanın en ucuz emek gücüne sahip ülkelerinden birisi olarak) fayda sağlayabileceği düşünülmektedir.

Reklam ve promosyonlar konusunda, büyük reklam firmalarının kullanılması uygun olacaktır. En çok kullanılan reklam metotları ise internet, televizyon ve gazeteler aracılığıyla yapılan reklamlar ile radyo, billboard, periyodik ve ticari yayınlardır.

3.4. Perakende Ticaret

Pakistan perakende pazarı, artan tüketici harcamaları, kentleşme ve artan harcanabilir gelirlerle birlikte büyüme yaşamaktadır. Söz konusu sektör, yiyecek ve içecek, moda, elektronik ve ev eşyaları dahil olmak üzere çeşitli alanlarda tüketicilerin değişen ihtiyaç ve tercihlerine hitap eden çeşitli fırsatlar sunmaktadır. Ancak, hali hazırda asgari ücretin 120 USD civarında olması ve 252 milyon nüfusun büyük bölümünün alt gelir ve asgari ücret grubunda olması perakende sektörünün daha da canlanmasını sınırlandırmaktadır.

En büyük perakende market zincirleri, Imtiaz, Metro, Al Fatah, Punjab Cash Carry, D-Watson, Save Mart tır.

3.5. Kamu İhaleleri

Pakistan, DTÖ Kamu Alımları Anlaşmasına taraf değildir. Pakistan, DTÖ Kamu Alımları Anlaşmasını gözlemci olarak takip etmektedir. Pakistan'da kamu alımları, 2002 Kamu İhale Düzenleme Otoritesi Yönetmeliği ve 2004 Kamu İhale Kuralları çerçevesinde Kamu İhale Düzenleme Otoritesi (Public Procurement Regulatory Authority-PPRA) tarafından düzenlenmektedir. PPRA'ya görevlerini yerine getirme adına gereken güç verilmiş olsa da mevzuatta herhangi bir yaptırım belirlenmediği için cezalandırma yetkisine sahip değildir. Kamu alımlarına ilişkin kurallar ve yönetmeliklerin yayımlanması ile kamu alımlarında hesap verebilirlik ve şeffaflık düzeyi artmıştır.

PPRA'nın websitesinden (<https://www.ppra.org.pk/>) kamu ihalelerine ulaşılabilir.

Diğer taraftan, Maliye Bakanlığı'nın verdiği yetkiyle bütün bakanlıklar ve bağlı kuruluşlar, kendi alımlarını yapabilmektedirler. Eyalet hükümetleri ise kamu alımlarını anılan yönetmelik çerçevesinde kendi kurmuş oldukları ihale kurumları tarafından yürütmektedir. Mevcut rejime göre yabancı şirketlerin kamu ihalelerine katılımına bir sınırlama getirilmemiştir.

4. ÜLKENİN DIŞ TİCARETİ

4.1. Genel Ekonomik Görünüm

Pakistan'ın 2023 yılı itibarıyla 346 Milyar USD'lik GSYİH'sinde tarım % 24, sanayi %22, hizmetler %54 oranına sahiptir. Tarım ve sınai üretim, ülkeyi kuzey-güney ekseninde geçen İndus nehri etrafındaki verimli ovalarda yoğunlaşmıştır. Ülkenin finans ve ticaret merkezi Sindh Eyaleti'nin başkenti Karachi'dir. Ülke GSMH'sinin yarısından fazlası tarım açısından verimli ve sanayi açısından uygun olan Punjab eyaletinde üretilmektedir. Ülkenin önemli sanayi şehirleri; Lahor, Faysalabad, Karaçi, Sialkot, Gujrat, Gujranwala, Multan ve Rawalpindi'dir.

Pakistan'ın ihracatta ilk 5 partneri ABD, Çin, Birleşik Krallık, Almanya, Hollanda iken ithalatta ilk 5 partner: Çin, BAE, Suudi Arabistan, Endonezya ve Katar'dır.

4.2. İhracat

Pakistan 2023 yılında 29 Milyar USD ihracat gerçekleştirmiş olup ihracat kalemleri içinde tekstil ürünleri %43,4 orana sahiptir. Pamuk (52. Fasil) %10,6, pamuk hariç 50-60 arası fasıllar yani diğer tüm mensucat da %2,1 paya sahip olmak üzere pamuk ve tekstil fasılları ihracat kaleminin yarısından fazlasını oluşturmaktadır (%56,1).

Hububat (tamamına yakını piring) ihracatta %11,2 paya sahip olup bakır ve deri de sırasıyla %2,7 ve %2,2 orana sahiptir. Geri kalan tüm fasıllar %27 orana sahiptir.

Görüldüğü üzere ihracatı dar bir sektörel alanda yoğunlaşmıştır. 2024 yılı ilk 10 ay ihracat tutarı 25,9 milyar USD olarak gerçekleşmiştir.

4.3. İthalat

2023 yılında ise 50,1 milyar USD ithalat gerçekleştirmiştir.

Bunun %33,4'ü tek başına 27. Fasil yani mineral yağlar ve yakıtlar (petrol, doğalgaz) kaleminden oluşmaktadır.

85. fasıl Elektrikli makine ve cihazlar (%7,1), 15. fasıl hayvansal ve bitkisel yağlar (%6,6), 72. fasıl demir-çelik (%5,5), 84. Fasil nükleer reaktörler, kazanlar & makinalar, 29. Fasil organik kimyasallar (%4,9), 39. Fasil plastik ve mamülleri (%4,5) ve 12. Fasil yağlık tohumlar (%2,6) diğer başlıca ithalat ürünleridir.

Yaşanan döviz darboğazına bağlı olarak Pakistan Merkez Bankası sıkı para politikası izlemiş, zaman zaman ithalat yasaklamaları (kısıtlı L/C izni) girişiminde bulunmuştur. İthal korumacı politikalarla ülke ithalatını geçmiş yıllara göre önemli ölçüde sınırlandırmıştır. Ülkenin 2024 yılı ilk 10 aylık ithalatı 48,9 milyar USD dolayındadır.

4.4. Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA)

4.4.1. Yürürlükteki Serbest Ticaret Anlaşmaları

Pakistan'ın Çin, Sri Lanka ve Malezya ile ikili STA'sı mevcut olup SAARC ülkeleriyle SAFTA anlaşması bulunmaktadır.

Ayrıca ülkenin Türkiye, Endonezya, Özbekistan, İran, Morityus ve Azerbaycan ile **Tercihli Ticaret Anlaşmaları** imzalanmış olup ABD ile de Ticaret ve Yatırım Çerçeve Anlaşması imzalamıştır.

Anlaşma metinleri ve ürün listeleri için (Pakistan'ın hangi ülkeye hangi üründe taviz verdiği) <https://www.commerce.gov.pk/about-us/trade-agreements/>

Ülkemiz ile Pakistan-Türkiye Mal Ticareti Anlaşması ise 01.05.2023 tarihinde yürürlüğe girmiş olup anlaşma metni ve eki taviz listelerine aşağıdaki linkten ulaşmak mümkündür.

<https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/tercihli-ticaret-anlasmalari#:~:text=Pakistan%20ile%20Mal%20Ticaret%20Anla%C5%9Fmas%C4%B1,eklerin e%20eri%C5%9Fim%20sa%C4%9Flamak%20i%C3%A7in%20t%C4%B1klay%C4%B1n%C4%B1z>

4.4.2. İmzalanan Ancak Henüz Yürürlüğe Girmemiş Olan Serbest Ticaret Anlaşmaları

İmzalanmış ancak yürürlüğe girmiş anlaşma bu aşamada mevcut değildir.

5. DIŞ TİCARET POLİTİKASI VE UYGULAMALARI

5.1. Dış Ticaret Mevzuatı (İhracat-İthalat Rejimi)

Pakistan, ihracatı temel alan bir büyüme modeli seçmiş olmasına ve bu çerçevede bugüne kadar çeşitli teşvik, fiyat ve döviz kuru politikaları uygulamasına rağmen, ihracat rakamları ödemeler dengesini rahatlatacak ve ülke kalkınmasında lokomotif etkisi yapacak seviyelere çıkarılamamıştır. Nitekim son 10 yılın ihracat-ithalat rakamlarına göz atıldığından hemen hemen her yıl ithalatın ihracatın iki katı gerçekleştiği bir sürecin yaşandığı görülmektedir. Pakistan, pamuk-tekstil ve buğday, pirinç, deri mamulleri, cerrahi malzemelere, kuru gıda vb. gibi çeşitlenen dar sayılabilecek bir üretim ve ihracat tabanına sıkışmış durumdadır.

Ülkenin özellikle enerji alımlarında yurt dışına bağımlı olması (özellikle Körfez ülkelerine) ve sanayileşmenin görece düşük olması sebebiyle birçok ürünün ithal edilmesi, Pakistan'ı sürekli olarak dış ticaret açığı sorunu ile karşı karşıya bırakmaktadır. 2020 yılında ülkenin dış ticaret açığı 21 milyar dolar, 2021 yılında ise 37 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. İthalat kısıtlamaları ve sıkı para politikaları sayesinde 2022-2023 Mali yılının Temmuz – Ocak döneminde dış ticaret açığı 19.6 Milyar USD olarak gerçekleşmiş olup bir önceki mali yılın aynı döneminde bu miktar 28.8 milyar USD olarak gerçekleşmişti. Söz konusu dış ticaret açığı, özellikle başka ülkelerde çalışan Pakistanlıların ülkeye gönderdikleri dövizler ile IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kurumlardan, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Çin gibi ülkelerden alınan krediler aracılığı ile finanse edilmektedir. Ancak geçen yıl itibarıyla Pakistan Rupisinin değer kaybetmesine bağlı olarak yurt dışından işçiler tarafından gönderilen dövizlerde zaman zaman azalışlar meydana gelmiştir.

Pakistan'ın ihracatının yaklaşık %55-60 oranını tekstil ürünleri oluşturmakta, ihracat sepetinin çeşitlendirilememesi ülkenin önemli sorunları arasında bulunmaktadır. Ayrıca, yıllık ihracatın yaklaşık yarısı geleneksel 6-7 ülkeye gerçekleştirilmektedir.

AB Parlamentosu 13 Aralık 2013 tarihinde Pakistan ile birlikte 10 ülkenin Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi (GSP+) programına dahil edilmesini onaylamış, bu çerçevede 1 Ocak 2014 tarihi itibarıyla tanınan avantajlar kapsamında Pakistan'ın AB ülkelerine ihracatı artış göstermiştir. Pakistan'ın AB'ye tercihli rejim kapsamındaki ihracatının %80'ini ise tekstil ve hazır giyim ürünleri oluşturmaktadır. GSP + statüsünün devam edip etmeyeceği veya hangi koşullarda ne kadar devam edeceğine Avrupa Birliği yetkili organları karar vermektedir.

Pakistan, bölgesel ticaret serbestliğini amaçlayan önemli iki anlaşmaya taraftır. Bunlardan biri Pakistan, Türkiye ve İran'ın birlikte kurdukları Ekonomik İş Birliği Organizasyonu (ECO)'dur. Pakistan'ın üye olduğu diğer topluluk, Hindistan, Pakistan, Bangladeş, Sri Lanka, Nepal, Bhutan ve Maldiv Adalarından oluşan Güney Asya Bölgesel İş Birliği Topluluğudur (SAARC). SAARC, Güney Asya Öncelikli Ticaret Anlaşmasını (SAPTA) oluşturmuştur. Bunun dışında Pakistan'ın, Çin, Malezya ve Sri Lanka ile Serbest Ticaret Anlaşması; Endonezya, İran ve Morityus ile Tercihli Ticaret Anlaşması; Afganistan ile Transit Ticaret Anlaşması; ABD ile de Ticaret ve Yatırım Çerçeve Anlaşması bulunmaktadır. Söz konusu anlaşmalar çerçevesinde tercihli tarife uygulamaları fiyat rekabetinde ülkemiz firmaları açısından bir dezavantaj oluşturmaktadır. Bahse konu anlaşmaların tam metinlerine ve detaylarına <http://www.commerce.gov.pk/about-us/trade-agreements/> linkinden erişim sağlanması mümkündür.

Bu bağlamda 2022 Ağustos ayında Pakistan ve Türkiye arasında imzalanan Mal Ticareti Anlaşmasının uygun bulunduğu dair 7436 sayılı kanun 01.02.2023 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanmış olup uygulama için son aşamaya (uygulama için iki ülkenin karşılıklı hazır olduğunu bildirmesi) gelinmiş bulunmaktadır. Söz konusu anlaşmanın kapsamı eşyalarda iki ülke arasındaki ticaretin olumlu yönde ivme kazanacağı ve arzu edilen ticaret hacmine ulaşılabilmesi umudu her iki ülke kamuoyu beklentileri içinde bulunduğu gözlemlenmiştir.

Pakistan, siyasi ve askeri gerginlikler yaşamakta olduğu Hindistan ile çok sınırlı derecede ticaret yapmakta, ayrıca İsrail ile ticaret yapılmamaktadır.

Ülkenin temel olarak ihracat ve ithalat politikalarının ürün bazında şartlarının yer aldığı (kısıtlamalar, izinler, ülke-bölge bazlı koşullar vb.) ithalat ve ihracat düzenlemelerine aşağıdaki linklerden kolayca erişim yapılması mümkün bulunmaktadır.

S.RO. 544(I)2022 sayılı «Export Policy Order, 2022»

<https://tdap.gov.pk/wp-content/uploads/2022/09/EPO-2022-SRO-544-2022-dt.22.4.22.pdf>

S.RO. 545(I)2022 sayılı «Import Policy Order, 2022»

https://tdap.gov.pk/wp-content/uploads/2022/09/IPO-2022-SRO-No.-545I-2022-dt.-22.4-2022_compressed_compressed-compressed.pdf

5.2. İthalat için Gerekli Belgeler

Hemen her ülkede olduğu gibi Pakistan gümrüğünce de eşya türüne göre değişmekle birlikte eşya ithalatında genelde fatura, taşıma belgesi, çeki listesi, LC veya sözleşme, ithalatçı için vergi levhası talep edilmektedir.

5.3. Gümrük Giriş Beyannamesi, Gümrük Değeri ve Gümrük Vergileri

Pakistan'ın ithalatında uyguladığı gümrük vergileri %0 ile %100 arasında değişmektedir. Tekstil sektörü ürünleri %5-25 arasında değişen oranlarda gümrük vergisine, hazır giyim sektörü de %25 oranında gümrük vergisine tabidir. Alkollü içkiler sadece izin verilen şirketler tarafından ithal edilebilmekte olup gümrük vergileri %90'dır. Düşük faturalandırma yaygın olduğundan kozmetik, kişisel bakım ürünleri ve bazı tüketim mallarında emsal gümrük değerleri ilan edilmektedir. Pakistan, ithal edilen mallar üzerinden, ülkemizdeki ilave gümrük vergilerine benzer mahiyette düzenleyici vergi almaktadır. Tüm ülkelere yönelik olarak yalnızca ithal mallar üzerinden alınan söz konusu düzenleyici vergiler, geçici süreyle uygulanmakta ve sınırlı sayıda ürünü kapsamaktadır. Düzenleyici vergilerin yalnızca ithal mallar üzerinden alınması, yerel ürünler ile rekabet zorluğu yaratmakta; ayrıca geçici süreyle uygulanmaları, Pakistan'ın gümrük vergilerinde öngörülebilirlik sorunu ortaya çıkarmaktadır.

Pakistan'daki gümrük vergisi oranlarına ülkenin vergi konularındaki yetkili kuruluşu olan Federal Board of Revenue (FBR)'nin <https://fbr.gov.pk> sitesinden ulaşmak mümkündür.

Malum olduğu üzere, Pakistan'a ihraç edilmesi planlanan bir ürünün yaklaşık ithalat vergilerini bilmek piyasaya giriş açısından önemli hale gelmektedir. Bu bağlamda ürünün bir ülkedeki raf fiyatını etkileyen önemli unsurlardan birisi de o ülkede uygulanan ithalat (gümrük vergisi, düzenleyici vergi, ilave vergi, KDV, satış vergisi vb.) vergilerinin toplamıdır. Pakistan'a ihraç edilmesi planlanan bir ürünün Pakistan'a girişinde uygulanan ithalat vergileri aşağıdaki linkten kolayca öğrenilebilmektedir.

<https://fbr.gov.pk/duty-calculator/51149/152538>

Ancak burada dikkate edilmesi gereken nokta bazı eşya HS kodlarının özellikle 6'lı rakamdan sonraki kodların Pakistan uygulamasında farklılık gösterdiğinin bilinmesi gerekir. Yani ülkemizdeki GTİP ile 8'li bazda Pakistan eşya gümrük kodu bazen uyuşmayabilmektedir.

Söz konusu linkte deri çanta eşyasına ait hesaplama örnek olarak (04.03.2023) sorgulanarak aşağıdaki görsellerde gösterilmiştir. Burada vergiler arasında yer alan sales tax'in ülkemizdeki KDV gibi düşünülmesi yani iade ve indirim hakkı tanınan bir vergi türü olduğunu belirtmekte fayda vardır.

İhraç edilecek eşyanın Pakistan'daki ithalat vergileri:

Gümrük vergisi, satış vergisi (KDV), düzenleyici vergi, özel tüketim vergisi, gelir vergisi, ilave gümrük vergisi Federal Board of Revenue web sitesinde yer alan **online hesaplama aracı** ile öğrenilebilir:

www.fbr.gov.pk adresinde ana sayfada sayfanın biraz aşağısında yandaki resim: «Duty Calculator» tıklayınca aşağıdaki link açılır:

[https://www.weboc.gov.pk/\(S\(ziyvfeyxvhmglib0v41xoce4\)\)/Shared/ItemGeneralDutyCalculator.aspx](https://www.weboc.gov.pk/(S(ziyvfeyxvhmglib0v41xoce4))/Shared/ItemGeneralDutyCalculator.aspx)

Gelen linkte 8'li bazda Pakistan Gümrük Tarife kodu girilip Unit Value ve Quantity bölümlerine rasgele rakam yazılıp Calculate Duty tıkladığında ilgili eşyanın ithalat vergileri ekranda görülür

Duty Calculator

HS Code	2402.2000	Tariff Description	-CIGARETTES CONTAINING TOBACCO
UOM	KG	Quantity	5
Unit Value (USD)	2	Total value (USD)	10
Import Value (PKR)	2837,0000		

Calculate Duty

Exchange Rate (PKR): 278,10000

Estimated Duties And Taxes				
	HS Code	Unit Price	Quantity	Import Value
	2402.2000	5,0000	10	14184,0000
	Duty Name	Applicable Rate	Net Payable Amount	Duty_ID
	Customs Duty	20%	2836	7
	Sales Tax	25%	7485	9
	Regulatory Duty	20%	2836	17
	Federal Excise Duty	65%	13460	24
	Income Tax	12%	4491	26
	Additional Custom Duty	6%	851	40
			Grand Total	31959

Pakistan gümrük beyannamesi ülkemizin kullandığı tek tip gümrük beyannamesiyle büyük ölçüde benzerlik göstermektedir.

Ayrıca, ülke WTO üyesi olup gümrük kıymeti kuralları ve mevzuatına aşağıdaki linkten ulaşılabilir.

<https://www.fbr.gov.pk/showvaluations>

5.4. İç Vergiler ve Oranları

Gelir Vergisi, 2001 Gelir Vergisi Kanunu ve bunda yapılagelen değişiklikler çerçevesinde tatbik edilmektedir. Bu vergi kişinin bir yıl içinde elde ettiği vergilendirilebilir geliri ile birlikte Pakistan dışında vergilendirilmiş olsa dahi küresel gelirlerine de uygulanmaktadır. Zekat, İşçi Refah Fonu ve İşçi Katılım Fonu ödemeleri gelir vergisinden düşülebilmektedir. Maaşlar, mülk gelirleri, iş kazançları, sermaye kazançları ve diğer gelirler (kar payı, borç üzerinden kar, kira

gelirleri, piyango vb.) üzerinden de gelir vergisi alınmaktadır. Pakistan vatandaşlarından Pakistan ve küresel gelirlerinin tamamı üzerinden vergi alınırken, Pakistan vatandaşı olmayan kişilerden sadece Pakistan'da elde ettiği gelir için vergi alınmaktadır. Pakistan'daki gelir vergisi oranı gelir dilimlerine bağlı olarak %5 ile %35 arasında değişmektedir.

Ülkede şirketler için uygulanan genel kurumlar vergisi oranı %29'dur. Ancak, şirketin banka olması veya 300 Milyon PKR den fazla gelir elde etmesi halinde (%4'lere kadar varan süper vergi) farklı uygulamalar söz konusu olabilmektedir.

Satış Vergisi, mal ve hizmet satışı ve tedariki için alınan Türkiye'de uygulanan KDV mantığında indirim-iade imkanı olan bir vergi türüdür. Pakistan'daki genel satış vergisi oranı %17 olarak uygulanmakta iken 2022 yılında kesintiye uğrayan ancak 2023 yılı Şubat ayında IMF destek paketi koşullarından birisi olarak bu oran 2023 Şubat ayında %18'e yükseltilmiştir. Petrol ve gaz için uygulanan vergi ise Petrol ve Gaz Düzenleyici Kurumu tarafından belirlenmektedir. Hizmetler üzerindeki satış vergisi Sindh eyaletinde %19,5 olup diğer eyaletlerde ise %13 ila %16 arasında değişmektedir. Pakistan aynı zamanda, altyapının geliştirilmesi amacıyla, eyaletler bazında, ithal malların transfer hizmetleri üzerinden kıymet bedeli bazında hesaplanan (advalorem) "cess" vergileri almaktadır. Söz konusu vergiler, ülke altyapısının desteklenmesi, özellikle yol altyapısının geliştirilmesi için eyaletler bazında alınmakla birlikte, düzenleyici vergiler gibi yalnızca ithal ürünler üzerinden alındığı için genel nitelikli olmadığı söylenebilir. Bu nedenle söz konusu düzenleyici vergiler ile "cess" vergileri ülkemizce "tarife benzeri önlem" olarak değerlendirilmektedir.

5.5. Ürün Standartları ile İlgili Uygulamalar

Genel olarak uluslararası standartlar Pakistan'da kabul görmektedir. Pakistan Standartları ve Kalite Kontrol Otoritesi (PSQCA), Bilim ve Teknoloji Bakanlığı bünyesinde 1996 yılında kurulan ulusal standardizasyon kuruluşudur. Aralık 2000'den bu yana Pakistan standartlarının geliştirilmesi, test edilmesi ve uygulanmasından sorumludur. Pakistan, ISO, IEC ve Uluslararası Yasal Metroloji Organizasyonu (OIML) üyesi olarak, standartları uluslararası gereksinimlerle uygun hale getirmeye çalışmaktadır.

Standartlar genellikle bölgesel standartlar ve İngiliz sistemi baz alınarak oluşturulmuştur. İthal ürünler için, yerli üretimde istenen ve beklenen standartlar aynen geçerlidir. Linki yukarıda yer alan 2022 İthalat Politikası Belgesi (545 (I) 2022 Import Policy Order) Ek N'de 159 ürünün ithal edilebilmesi için gerekli insan sağlığı ve güvenliği ile ilgili Pakistan standartlarının listesi yer almaktadır. İthal ve yerli ürünler aynı uygunluk değerlendirme prosedürüne tabi tutulmaktadır. PSQCA, uluslararası gereksinimlere paralel olarak halk sağlığı ve güvenliği (özellikle gıda ve ihrac ürünleri) ile ilgili zorunlu standartları belirlemektedir.

Ülkede uygulanan standartlara <http://updated.psgca.com.pk/confirmity-assessment-ca/list-of-compulsory-item-to-meet-pakistan-standards/> linkinden ulaşmak mümkündür.

Gıda ve kozmetik ürünleri için helal sertifikası gerekmekte olup aşağıdaki helal otoritelerine üye olan tüm ülkelerin helal sertifikaları kabul edilmektedir.

- World Halal Authority (WHA)
- World Halal Food Council (WHFC)
- The Standards and Metrology Institute for Islamic Countries (SMIIC)

Pakistan Ulusal Akreditasyon Konseyi (PNAC) ise, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı'nın idari kontrolü altında çalışmakta ve test laboratuvarları ve diğer uygunluk değerlendirme tesislerini bünyesinde bulundurmaktadır.

Pakistan National Accreditation, ilk laboratuvar akreditasyonunu 2004 yılında yapmıştır. Bu tarihten sonra, PNAC Laboratory Accreditation aşağıdaki sektörlerde testler yapan bazı laboratuvarları akredite edegelmiştir:

- Mikrobiyoloji
- Kimyasal
- Gıda
- İnşaat ve inşaat malzemeleri
- Elektrikli ürünler
- Çevresel ürünler
- Tekstil
- Petrokimya
- İlaç

5.6. Test Etme, Muayene ve Belgelendirme

İthalatta kalite ve standartlar açısından temel denetim kuruluşu PQSCA olup, adı geçen kurumun temel kuralları, 2008-Pakistan Standart Kuralları, 2008-2011 Pakistan Uyumluluk Değerlendirme Kuralları, 1981 Denetim Kurumları Kuralları, 2015-PSQCA Hizmet Düzenlemesi şeklinde olup kuralların içeriği ve detayları <https://www.psqca.com.pk/about-us/rules/> linkinde mevcuttur.

Gıda ithalatında 47 kalem gıda eşyası için zorunlu standarda ve kontrole tabi ürün listesi ve sahip olması gereken standartlar:

<https://psqca.com.pk/IE/ListOfMandatoryFoodItems.pdf>

Gıda dışı 74 kalem muhtelif eşya (elektrik elektronik hariç) için zorunlu standarda ve kontrole tabi ürün listesi ve sahip olması gereken standartlar:

<https://psqca.com.pk/IE/ListOfMandatoryNonFoodItems.pdf>

Elektrik-elektronik aygıtlardan ismen sayılmış 45 kalem muhtelif eşya için zorunlu standarda ve kontrole tabi ürün listesi ve sahip olması gereken standartlar:

<https://psqca.com.pk/IE/ListOfMandatoryElectrical&ElectronicsItems.pdf>

Bahse konu ürün grupları için talep edilen standartların kodu / numarası yukarıdaki linklerde yer alırken, bu standartların içeriğine ise şu linkte ulaşabilmekte olup ürün bazında yer verilmiştir: <https://www.psqca.com.pk/confirmity-assessment-ca/list-of-compulsory-item-to-meet-pakistan-standards/>

İthalat kontrolleriyle ilgili başka bir kurum, Ulusal Gıda Güvenliği ve Araştırma Bakanlığı'na bağlı **Pakistan Bitki Koruma Dairesi**'dir (Department of Plant Protection-Pakistan).

Bitki Koruma Departmanı (DPP), aşağıdaki birimleri aracılığıyla Pakistan'da bitki koruma alanında düzenleyici, danışmanlık, araştırma ve genişletme görevlerini üstlenmektedir:

- Çekirge Kontrolü
- Havadan Zararlı Kontrolü
- Pestisit (tarım ilacı) Yönetimi ve Kaydı
- Bitki Karantinası
- Planlama ve Geliştirme

Kurumun web sitesi: <http://plantprotection.gov.pk/>

DPP'nin en büyük işlevleri:

Düzenleme (regulatory), Anket (survey) ve Kontrol, Araştırma (research), Danışmanlık (advisory).

Regulatory:

- Enforcement of Pakistan Plant Quarantine Act 1976 Pakistan Plant Quarantine Rules 1967 and the International Standards for Phytosanitary Measures (ISPMs) developed under WTO-SPS negotiated International Plant Protection Convention (IPPC)
- Enforcement of Agricultural Pesticides Ordinance 1971, Agricultural Pesticides (Amendment) Act 1992, and Agricultural Pesticides (Amendment) Act 1997

Ayrıca, Pakistan nüfusunun büyük bir çoğunluğu Müslüman olması nedeniyle bazı ürünlerin Helal Sertifikası gerekmekte olup bu konuyla ilgili temel kurum **Pakistan Halal Authority**'dir. (**Pakistan Halal Kurumu**)

<https://www.pakistanhalalauthority.gov.pk/>

5.7. İthalat Lisansları ve İthalatı Kontrole Tabi Ürünler

Pakistan'ın ithalatında hangi ürünlerin yasaklı, izne, kontrole veya koşullara bağlı olduğu hususu 545 no.lu SRO Import Policy 2022 mevzuatında belirtilmiş olup ilgili link aşağıdadır. Dayanak da 1950 tarihli İthalat ve İhracat (kontrol) Yasası'nın 3. bölümünün (I) alt bölümü tarafından verilen yetkidir.

<https://www.commerce.gov.pk/wp-content/uploads/2022/04/IPO-2022-SRO-No.-545I-2022-dt.-22.4-2022.pdf>

Ayrıca yasal düzenleyici emirler (SRO) üzerinde yapılan güncellemelere Pakistan Ticaret Bakanlığının şu linkinden ulaşılmaktadır: <https://www.commerce.gov.pk/sros/>

5.8. Ambalaj, Paketleme ve Etiketleme

Pakistan'da paketler/kargolar genellikle bina dışında depolandığı için sıcağa ve neme maruz kalmaktadır. Paketleme yapılırken bu duruma dikkat edilmelidir. Ayrıca paketlerin ülkedeki kötü yükleme, boşaltma, aktarma şartlarına da dayanıklı olması gerekmektedir. Hasır, saman gibi paketleme malzemeleri Pakistan gümrük otoriteleri tarafından sağlık gerekçesi ile reddedilebilmektedir. Etiketlerin açık ve okunaklı harflerle Urduca ve İngilizce yazılması gerekmektedir. Paketlerde, üreticinin adı ve adresi, ürünün adı ve cinsi, taşıma ve yükleme sürecindeki uluslararası detay ve işaretler, menşe şahadetnamesi, üretim tarihi ve son kullanma tarihi gibi bilgilerin yazılması gereklidir.

Ayrıca, Pakistan Ticaret Bakanlığı tarafından yapılan ve 1 Temmuz 2019 tarihinde yürürlüğe giren düzenlemeye göre, ülkeye ithal edilecek gıda ürünlerinin ambalajı üzerinde ürün içeriği ile ilgili olarak İngilizce ve Urduca etiket bulunması ile bu ürünlerin Helal Sertifikasına sahip olması zorunluluğu getirilmiştir.

5.9. Geçici İthalat

Muhtelif şartlarla bazı eşyaların geçici ithalatı mümkün olup aşağıdaki linkte ayrıntıları yer almaktadır.

<https://download1.fbr.gov.pk/SROs/2013102915104131372NotificationStandard492Update d.pdf>

5.10. Devlet Alımları

Pakistan'da tüm kamu alımları (Public Procurement Regulatory Authority-PPRA) tarafından yapılmakta olup, kamu alımları aşağıdaki web sitesinden günlük bazda yayımlanmaktadır.

<https://www.ppra.org.pk/>

Public Procurement Regulatory Authority-PPRA (Kamu İhale Düzenleme Kurumu), mal, iş ve kamu alımlarının yönetimini, şeffaflığını, hesap verebilirliğini ve kalitesini geliştirmek amacıyla Federal Hükümetin sahip olduğu kamu sektörü kuruluşları tarafından yapılan kamu alımlarına ilişkin düzenleme ve prosedürleri belirleme sorumluluğuna sahip özerk bir organdır.

Ayrıca, kuruma kamu sektörü kurum/kuruluşlarının satın almalarını izleme sorumluluğu da verilmiş olup 2002 tarihli Kamu İhale Düzenleme Kurumu Yönetmeliği kapsamında gerekli yetkileri haizdir.

Söz konusu kurumda firmaların usulsüz ihale iş ve işlemlerinde kara liste (black list) yayımlama yetkisi de mevcut olup bu listelerin kontrolü ve görülmesi yukarıdaki web sitesinde mümkündür.

5.11. Teknik Engeller

Pakistan'daki döviz sıkıntısı nedeniyle ülke Merkez Bankası'nın peşin ödemeler, ülkeden döviz çıkışı konusundaki sıkı düzenlemeleri, Pakistan'da iş yapan firmalarımızı ve ülkemizden Pakistan'a ihracat yapan firmalarımızı olumsuz etkilemektedir.

Pakistan'da iş yapan firmalarımız ülkemize kar transferlerini yapabilmek için Pakistan Merkez Bankası'nın iznine ihtiyaç duymakta, bu iznin temini sırasında Pakistan Merkez Bankası kesintiler yapmakta ve bu süreç uzun zaman alabilmektedir. Bu bağlamda SBP (Pakistan Merkez Bankası) uygulamalarının güncel olarak takip edilmesi ileride karşılaşılabilecek sorunları minimize edebilecektir.

Ayrıca, doğrudan teknik engel olarak sayılmasa da, Pakistan'da eyaletler arasında hatta limanlar arasında bile zaman zaman farklı gümrük uygulamaları ortaya çıkabilmektedir. Bunun yanı sıra ülkede liman ve altyapı yetersizlikleri risk bazlı muayene işlemlerinin etkin yapılamaması nedeniyle sevkiyatların gümrükten çekilme işlemlerinin (clearance) uluslararası standartların üzerinde zaman ve maliyet kayıplarına yol açmasına sebep olmaktadır.

5.12. Diğer Hususlar

Pakistan ile yapılacak ticarete Bakanlığımızın aşağıdaki linkinin incelenerek standartlar, ithalat denetimleri, talep edilen belge örnekleri, teknik engeller kalite alt yapısı ile ilgili geniş bilgi edinilmesi mümkündür (ülke seçerek)

https://teknikengel.ticaret.gov.tr/ithalat_denetimleri/pakistan-0

5.13. E-Ticaret

5.13.1. E-Ticarete Yönelik Düzenlemeler

Pakistan Ticaret Bakanlığınca ithalat ve ihracatta uygulanan e-ticaret kurallarına aşağıdaki linkten erişmek mümkündür.

<https://download1.fbr.gov.pk/SROs/20211111211228460SRO14-2021.pdf>

5.13.2. Yurtiçi E-Ticaret (B2C)

Önde gelen veri platformu verilerine göre Pakistan'ın B2C e-ticaret pazar payı 3 milyar doların üzerindedir ve dünyada ilk 60 ülkesi arasında yer almaktadır. Sektör bazında elektronik ve medya %34 ile en büyük payı alırken, bunu %28 ile mobilya ve ev aletleri takip etmektedir. Ayrıca cilt ve bakım ürünleri de dikkate değer bir hacme sahiptir.

Önemli B2C platformları arasında yer alan “daraz” açık ara ülkenin en yaygın ve bilinen B2C platformudur. Diğer e ticaret siteleri ise, OLX, Spotify, PakWheels, Zameen, Shophive, Naheed Super Market, Cheetay, Food Panda dır.

5.13.3. Sınır Ötesi E-Ticaret

Pakistan Merkez Bankasınca sınır ötesi B2C e ticaret kuralları bankanın aşağıdaki linkinden incelenmesi mümkündür

<https://www.sbp.org.pk/epd/2020/FEC7.htm>

5.13.4. Ödeme Yöntemleri

Ödeme yöntemleri arasında en önemli araç debit ve kredi kartlarıdır. Bunun yanında, cep cüzdanlar (Easypaisa, JazzCash, ve Bykea), kapıda ödeme yaygın ödeme araçları arasındadır.

5.13.5. Mobil E-Ticaret

Yapılan piyasa araştırmalarına göre 2023 yılında Pakistan e-ticaretin %58 i mobil uygulamalar üzerinden akıllı telefonlar aracılığıyla yapılmıştır.

5.13.6. E-Ticarete Yönelik Beklenti ve Öngörüler

E-ticaret gelirinin yıllık %5,92'lik bir büyüme oranı göstermesi beklenmekte ve bunun da 2029 yılına kadar 6.7 milyar ABD Doları tutarında öngörülen pazar hacmiyle sonuçlanması beklenmektedir. E-Ticaret Pazarında kullanıcı sayısının ise 2029 yılına kadar 14 milyon kullanıcıya ulaşması ön görülmektedir.

6. ÜLKE ÖNEMLİ SEKTÖRLER

6.1. Tarım ve Hayvancılık

Pakistan ekonomisinde tarım ve hayvancılık sektörü en önemli sektör konumundadır. GSYİH'nin yaklaşık dörtte biri tarım ve hayvancılık sektöründe üretilmekte, ayrıca işgücünün de yaklaşık yarısı bu sektörde istihdam edilmektedir. Hayvancılık sektörünün ürettiği GSYİH, tarım ve hayvancılık sektörünün toplam olarak ürettiği GSYİH'nin yaklaşık yarısını oluşturmaktadır. Tarım ülkenin işlenmiş tarım ve sanayi sektörlerine hammadde ve döviz girdisine önemli katkı sağlamaktadır. Tarımsal alanda kendi kendine yeterlilik hükümetlerin öncelikli hedefi olarak yer almaktadır.

Ülkenin önemli tarım ve hayvancılık ürünleri pamuk, buğday, pirinç, şeker kamışı, meyve-sebze, süt, et ve yumurtadır. Pakistan önemli bir süt üreticisi olmasına rağmen süt işleme kapasitesi çok kısıtlı düzeydedir.

Penjub eyaleti ülkenin tarım ambarı statüsünde çok verimli arazilere sahip olup yılda en az üç hasat (pirinç, şeker kamışı, mısır, buğday vb.) alınabilmektedir.

Pakistan'da toprak reformu gerçekleştirilmediğinden, ekilebilir alanların yarısından daha azı küçük çiftlikler tarafından işletilmekte, diğer ekilebilir alanlar ise sayıları daha az olan büyük toprak sahipleri tarafından işletilmektedir.

6.2 İmalat Sanayi

Sanayi sektörü ülkenin GSYİH'sinin yaklaşık %22'sini üretmekte olup, ülkenin başlıca sanayi dalları tekstil, gıda işleme, ilaç sanayi, inşaat ürünleri, kağıt, cerrahi ürünler ve gübre sanayiidir. 1947 yılında bağımsızlığını kazanmadan önce Pakistan, temelde pamuk da dahil olmak üzere çeşitli sanayi hammaddeleri üreten ve İngiliz Hindistan'ı için geçiş merkezi görevi yerine getiren sınırlı bir sanayi yapısına sahipti. Bağımsızlık sonrasındaki 20 yıl boyunca sanayi sektörü yaklaşık ortalama %9 oranında büyümüştür. Dikkati çeken diğer önemli bir husus ise sanayide aşırı düzeyde emek yoğun (emeğin diğer ülkelere göre çok nispeten ucuz olmasının da etkisiyle) bir üretim modelinin mevcut olduğudur.

Devlet tarafından uygulanan destek programlarının da katkısıyla iplik, tekstil, dokuma, şeker rafinericiliği gibi bazı sektörler gelişme göstermiştir. Sanayinin ihracata katkısı giderek artış göstermektedir. Peş peşe gelen hükümetler sanayi üretimini çeşitlendirme ve katma değeri yüksek ürünlerin üretimi konusunda teşvik edici politikalar uygulamış ve sektördeki sermaye birikimini artırmışlardır. Bununla beraber yine de ortaya çıkan rakamlar yetersizdir.

6.3. Doğal Kaynaklar ve Madencilik

Pakistan'da bulunan başlıca mineraller kömür, altın, bakır, tuz, demir cevheri, jeotermal, alçı taşı, potasyum, manganez, kobalt, antimon, lityum, mermer, çinko, boksit, kromit, grafit, nikel gibi madenler ve akuamarin, topaz, yakut, zümrüt, turmalin, gibi değerli ve/veya yarı

değerli taşlardır. Pakistan'da bulunan Khewra Salt Mine, Dünyanın en büyük 2.nci tuz madenidir. Ülkede petrol ve gaz rezervleri de bulunmaktadır.

Pakistan'da nadir toprak elementleri de bulunmaktadır.

Mevzuat olarak madencilik yasası ve madencilik yönetmelikleri bulunmaktadır.

Ülkenin kuzey bölgelerinde yer alan KPK eyaleti özellikle değerli ve yarı değerli taşlar açısından rezervler barındırmakta olup ayrıntılı bilgiye ve fırsatlara işbu linkten erişim sağlamak mümkündür. <https://kpminerals.gov.pk/>

Pakistan'da madencilik sektörünün geliştirilmesinden sorumlu kuruluş Petrol ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı'na bağlı Pakistan Mineral Development Corporation (PMDC)'dir.

Her eyalette, madencilik ve mineral kaynaklarının yönetimi ile ilgili sorumlulukları üstlenen Provincial Departments of Mines and Minerals, yerel düzeyde madencilik faaliyetlerini denetlemektedir. Gilgit-Baltistan, Pakistan'ın kuzeyinde yer alan ve stratejik olarak önemli bir bölge olup hem doğal güzellikleri hem de zengin mineral kaynakları ile dikkat çekmektedir. Gilgit-Baltistan'daki madencilik faaliyetleri için özel düzenlemeler mevcuttur.

Balucistan, Khyber Pakhtunkhwa (KPK), Gilgit-Balitistan ve Azad Jammu& Keşmiş bölgeleri madencilik bakımından önemlidir.

Pakistan hükümeti, madenleri geliştirmek ve sektördeki üretimi artırmak amacıyla Çin, ABD ve Kanada ile iş birliği yapmaktadır.

6.4. Enerji ve Gaz

Pakistan'ın enerji tüketiminin %80'i petrol ve gazdan karşılanmaktadır. Petrol, başta Suudi Arabistan olmak üzere Orta Doğu ülkelerinden, gaz ise İran'dan ithal edilmektedir. Pakistan'da, sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG), sıvılaştırılmış petrol gazı (LPG) ve kömür diğer enerji kaynakları olarak sayılabilir.

Hidro enerji ülkenin toplam enerji ihtiyacının yaklaşık %13'ünü karşılamakla birlikte diğer yenilenebilir enerji kaynaklarının payı oldukça düşüktür. Pakistan'da enerji arzındaki (özellikle elektrik ve gaz) düzensizlikler ve kesintiler nedeniyle ülke ekonomisinin her alanı zarar görmekte olup son yıllarda artırılan hidro enerji yatırımları ile bu sorunun üstesinden gelinmeye çalışılmaktadır. Son dönemde, hem enerji arzını istikrarlı hale getirebilmek, hem de 2019 yılı ortalarında IMF ile yapılmış olan anlaşma şartlarına uyabilmek amacıyla elektrik, gaz ve petrol fiyatlarına yüksek oranlarda zamlar yapılmıştır. Enerji arzı yetersizliğinin de etkisiyle günlük elektrik kesintileri kronikleşme eğilimine girmektedir.

6.5. İnşaat Sanayi

İnşaat sanayi özellikle konut ve işyeri alanında gelişme içerisinde. Büyük alt yapı, inşaat ve taahhüt işleri ve sektör gelişmeleri ilgilerine ve alanlarına göre aşağıdaki linklerden öğrenilebilmektedir.

Asian Development Bank	https://www.adb.org
China Pakistan Economic Corridor	http://cpec.gov.pk
Pakistan Water & Power Development Authority	http://www.wapda.gov.pk
National Engineering Services Pvt. Ltd.	http://www.nespak.com.pk/
Public Procurement Regulatory Authority	http://www.ppra.org.pk/
National Highways Authority	http://nha.gov.pk
Pakhtunkhwa Energy Development Organization	http://www.pedo.pk
AJK Power Development Organization	http://pndajk.gov.pk
Punjab Irrigation Department	http://irrigation.punjab.gov.pk

Ülkedeki inşaat malzemeleri ve hırdavat sanayiinde ise Çin piyasası hakim konumdadır.

6.6. Perakende Ticaret

Pakistan'da toptan ve perakende ticaret oldukça yaygın olup indirim marketler, hipermarketler (Metro, Al Fatah gibi), süpermarketler, geleneksel küçük market perakendecileri, küçük ölçekli giyim, gıda ve ayakkabı esnafı üretimden tüketime olan zinciri oluşturmaktadırlar.

Ayrıca ülkenin küçük veya büyük her kentinde el arabalarında seyyar satıcılık dikkati çeker ölçekte dir.

Ülkenin büyük perakende zincirlerini, Al Fatah, Metro, İmtiyaz, D Watson, Punjab Cash and Cary vb. oluşturmaktadır.

Ülkede perakende sektörü gelişmekte olmasına rağmen halen olması gereken seviyeye ulaşamamıştır.

6.7 Hizmetler

Pakistan'ın hizmetler sektörü gelişen finans hizmetleri ve bilişim teknolojileri (IT) hizmetleri sayesinde hızla büyümektedir. Ülke gayri safi milli hasılasının yaklaşık %55'i hizmetler sektöründen elde edilmektedir. Bununla beraber sektörün büyük bir kısmı verimsiz iç piyasaya dayanmaktadır. Ülke, hizmetler sektörünün pek çok alt kolunda kronik olarak zayıftır. Yurtdışındaki Pakistanlıların aile üyelerinin ve yakınlarının ziyaretleri dışında ülkenin dış ülkelerden gelen yüksek gelirli turist sayısı oldukça sınırlıdır. Ülkenin turizm sektörü altyapı ve tesisleşme eksikliği ile terör riski nedeniyle potansiyelinin çok altında kalmıştır.

Bununla birlikte ülkenin diğer alanlarında olduğu gibi turizm alanında da potansiyeli yüksektir. Himalaya sıra dağları yakınlarında ve ülkenin kuzeyinde yer alan Gilgit-Baltistan bölgesinde bazı doğa manzaralarının Pakistan'ın İsviçre'si olarak tarif edilmektedir. Ayrıca ülkede tarihi yapılar ve kaleler/surlar tarihi zenginlikleri arasındadır.

Hükümetler ülkenin özellikle kuzey kısımlarında bulunan turistik potansiyeli değerlendirmek konusunda çaba göstermektedirler. Pakistan, giderek küçülen deniz filosu yüzünden taşımacılık konusunda sıkıntı içindedir. Deniz taşımacılığında kamu firmalarının imtiyazlı rolü nedeniyle sektörün büyümesi konusunda endişeler oluşmaktadır.

6.8 Bilişim

Ülkede bilişim sektörü oldukça gelişmiştir. Pakistan IT de freelancer sayısında dünyada ilk 5 içindedir.

Ülkedeki kayıtlı bilişim ve alt sektörlerinde faaliyet gösteren, Pakistan Software Export Board (PSEB)'a tescil edilmiş firma sayısı, bir önceki yıla göre önemli oranda artış göstermiştir. 2024 yılı itibarıyla PSEB'e kayıtlı 17.000'den fazla firma bulunmaktadır. Pakistan Hükümeti bilişim sektörünün ihracat potansiyelinin farkında olup hem politika hem de kaynak tahsisi olarak bu sektöre çok önem vermektedir.

Pakistan'ın bilgisayar yazılımı sektörü son birkaç yıldır istikrarlı bir şekilde büyüme kaydetmektedir. Yerel sektör kaynaklarına göre, yazılım sektörünün toplam büyüklüğü 3,5 milyar dolar olup küresel pandeminin, Ukrayna-Rusya geriliminin ve 2022 yılı yaz döneminde yaşanan sel baskınlarının getirdiği zorluklara rağmen sektörün daha da büyümesi öngörülmektedir.

Pakistan'da yazılım şirketlerinin üslendiği 27 teknopark bulunmaktadır. Bu teknoparklarda 170 yazılım şirketi bulunmaktadır. Yakın geçmişte yaklaşık 2 Milyar USD tutarında yazılım ihracatı gerçekleştirilmiştir.

7. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR

7.1. Doğrudan Yabancı Yatırımların Görünümü

Country	2011-12	2012-13	2013-14	2014-15	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21	2021-22	2022-23	2023-24	2024-25 (Jul-Aug)
China	126.1	90.6	695.8	340.8	1,048.3	763.2	1,311.9	130.8	846.6	751.6	531.6	432.2	568.2	174.7
UK	205.8	633.0	157.0	169.6	151.7	215.4	304.6	185.0	119.1	141.0	31.8	65.0	268.2	43.5
USA	227.7	227.1	212.1	223.9	15.7	45.7	161.7	88.1	99.2	166.4	249.6	89.3	137.3	22.7
Hong Kong	80.3	242.6	228.5	136.2	187.0	123.0	183.6	171.0	190.7	157.2	137.7	101.0	358.5	70.2
Switzerland	129.9	149.0	209.8	(6.5)	59.5	101.7	78.5	21.2	62.8	61.7	146.2	134.0	28.7	0.5
U.A.E.	36.8	22.5	(47.1)	235.3	114.6	120.1	(4.4)	103.7	(44.0)	115.7	143.9	180.1	87.3	9.4
Italy	200.1	199.4	97.6	115.4	105.4	61.5	56.6	51.9	57.4	36.3	34.8	8.6	1.9	(0.3)
Netherlands	22.3	(118.7)	5.5	(34.5)	29.9	457.6	100.3	69.0	133.2	96.9	104.1	71.9	71.0	(3.0)
Austria	69.1	53.3	53.8	24.8	42.7	21.7	27.4	7.6	3.8	1.0	0.0	(0.3)	(1.7)	(0.5)
Japan	29.8	30.1	30.1	71.1	35.4	57.7	59.8	117.3	52.5	(13.0)	(12.3)	183.0	10.9	2.5
Turkey	3.3	0.5	7.9	43.4	16.9	135.6	29.8	73.8	26.1	13.4	(0.3)	17.6	11.1	1.2
Others	(310.5)	(73.0)	47.7	(285.7)	585.8	303.4	470.5	343.0	1,076.2	305.7	500.7	173.4	360.2	29.3
Total	820.7	1,456.5	1,698.6	1,033.8	2,392.9	2,406.6	2,780.3	1,362.4	2,597.5	1,820.5	1,867.8	1,455.8	1,901.6	320.3

Note: Pakistan's Fiscal Year runs from 1st July till 30th June. The figures in brackets are in negative.

Sector Wise Net FDI (\$ Million)

Sector	2011-12	2012-13	2013-14	2014-15	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21	2021-22	2022-23	2023-24	2024-25 (Jul-Aug)
Oil & Gas	629.4	559.6	502.0	300.5	249.0	146.0	372.0	349.8	311.4	251.0	195.3	135.1	303.6	44.2
Financial Business	64.4	314.2	192.8	256.4	289.0	297.3	400.3	286.5	274.8	236.4	405.3	275.1	208.0	39.4
Textiles	29.8	13.9	(0.2)	43.9	20.0	15.5	49.7	76.8	37.7	2.6	3.6	11.5	2.4	(0.4)
Trade	25.3	5.1	(3.2)	50.6	26.6	32.6	143.0	76.3	43.2	115.9	79.9	45.3	68.0	7.7
Construction	72.1	47.7	28.8	53.5	36.9	8.3	40.4	70.2	20.9	31.1	36.5	19.0	15.2	(1.1)
Power	(84.9)	26.8	71.4	303.8	1,153.4	716.0	1,179.5	(323.9)	765.6	911.7	737.6	622.6	799.9	210.2
Chemicals	30.5	96.3	(47.1)	94.9	60.3	88.5	5.4	48.9	24.0	0.9	29.3	49.7	19.7	2.6
Transport	104.6	18.7	44.1	2.7	6.2	166.8	163.5	56.9	(1.5)	(93.6)	34.8	40.2	(12.8)	(1.4)
Communication (IT&Telecom)	(312.6)	(381.7)	434.2	62.2	241.4	(49.2)	113.5	(55.7)	664.0	117.1	118.9	59.3	(129.9)	(9.7)
Others	282.2	873.8	375.2	(103.4)	121.3	1,071.2	375.7	739.2	457.4	247.4	226.6	198.0	627.5	58.7
Total	820.7	1,456.4	1,698.6	1,033.8	2,392.9	2,406.6	2,780.3	1,362.4	2,597.5	1,820.5	1,867.8	1,455.8	1,901.6	350.3

Note: Pakistan's Fiscal Year runs from 1st July till 30th June. The figures in brackets are in negative.

7.2 Yabancı Yatırımlara İlişkin Ülke Mevzuatı

Her ülkede olduğu gibi Pakistan'da da yatırımın türüne ve sektörüne göre mevzuatı değişiklik göstermektedir. Genel olarak sektörler bazında kanuni düzenlemeler her bir bakanlığın veya kurumun web sitesinde mevcut bulunmaktadır. Yatırımları yöneten ve yönlendiren kurum BOI – Board of Investment kurumudur.

Bu bakımdan ilgili tüm bakanlık, kurum ve kuruluşlarının web sitelerinin yer aldığı <https://invest.gov.pk/sites/default/files/inline-files/Investment%20Guide%20.pdf> linkinin incelenmesi ve sektörüne ve yatırımın cinsine göre bu linkteki kurum ve kuruluşlarının web sitelerinin incelenmesi yararlı olacaktır.

7.3. Yabancı Sermayeye Yönelik Kısıtlamalar

Ülkede yerli yabancı yatırımcı sayısını ve miktarını artırmak için 2022 yılında Dış Yatırım Koruma ve Teşvik Kanunu çıkarılmıştır. Ayrıca yine yatırımları teşvik etmek amacıyla SIFC (Special Investment Facilitation Center) kurumu tesis edilmiştir.

Pakistan Merkez bankasının yayımladığı bir araştırma raporuna göre (<https://www.sbp.org.pk/reports/annual/arFY19/Chapter-07.pdf>) ülkenin yatırım politikaları ile yasaları arasındaki uyumsuzluklar, yatırım esnasında ve sonrasında anlaşmazlıklarda uzlaşma mekanizmalarının gelişmemiş olması, işlevsel eksiklikler, teşvik/vergi mevzuatındaki boşluk ve belirsizlikler vb. unsurlar yatırımları olumsuz etkileyen faktörler arasında sayılmıştır.

7.3.1. Yabancıların Gayrimenkul Edinmeleri

Pakistan'da yabancıların arazi ve mülk mülkiyeti, 1947 tarihli Döviz Düzenleme Kanunu (FEDA) ve 1951 tarihli Pakistan Vatandaşlık Kanununa tabi bulunmaktadır. Söz konusu kanunlar çerçevesinde, bazı özel istisnalar dışında (diplomatik misyonlar, yabancı şirketler ve Pakistan vatandaşlarıyla ortak girişimler) yabancıların Pakistan'da gayri menkul satın almaları sınırlandırılmıştır.

Yabancı yatırımcıların Pakistan'da arazi satın alabilmesi veya kiralayabilmesi için hükümetten izin alması gerekmektedir.

7.3.2. Yabancı Sermayeli Şirketlere Uygulanan Ayrımcılıklar

7.3.2.1. Şirket Kuruluşunda Ayrımcılık

Pakistan yasalarında ve diğer mevzuatında, şirket kuruluşuna dair yabancılara ayrımcılık yapılmamaktadır.

7.3.2.2. Vergi Hukukunda Ayrımcılık

Pakistan yasalarında ve diğer mevzuatında, vergi hukukuna dair yabancılara ayrımcılık yapılmamaktadır.

Öte yandan, zayıf ve etkisiz yargı sistemi nedeniyle sözleşmelerin uygulanmasında sorun yaşanabilmekte, bürokratik süreçler de uzun sürebilmektedir.

Özelleştirme programlarında da yabancılara ayrımcılık yapılmamaktadır.

7.3.2.3. Yabancıların Serbest Dolaşımı

Yabancıların serbest dolaşımının önünde bariz kısıtlayıcı bir engel bulunmamaktadır. Ancak, Pakistan'da bulunan yabancı ülke vatandaşlarının bazı bölgelere seyahatleri güvenlik gerekçeleriyle İçişleri Bakanlığı'nın iznine tabidir. Söz konusu ziyaret yapılmadan önce İçişleri Bakanlığı'na başvurularak No Objection Certificate (NOC) alınması gerekmektedir.

7.4. Yatırım Teşvik Mevzuatı

Pakistan’da yatırım teşvik mevzuatı Board of Investment (BoI) tarafından düzenlenmektedir. Bazı öncelikli sektörlerde yatırım çekmek ve yatırımcıların sorunlarını hızlı çözmek için ayrıca Başbakanlığa bağlı Special Economic Facilitation Council (SIFC) kurulmuştur:

<https://www.sifc.gov.pk/>

Büyüme ve kalkınmak için Pakistan’ın yatırımlar konusunda kat etmesi gereken çok mesafe bulunmaktadır. Bunun için daha çok yabancı yatırımcı çekme politikası güdülmektedir.

Özel Ekonomik Bölgeler, Özel Teknoloji Bölgeleri, İhracat İşleme Bölgesi (Export Processing Zones) ve Gwadar Serbest Bölgesi’ne yönelik birçok yatırım teşviki sunulmaktadır.

Öte yandan, sektörler bazında da teşvikler sağlanmaktadır.

Her iki tür teşviklere, Board of Investment’a ait aşağıdaki sekmeden hem bölge seçerek (special schemes) hem de sektör seçerek (sector wise incentives) ulaşılabilmektedir:

<https://invest.gov.pk/incentives-database>

Ayrıca şu linkteki Pakistan Yatırım Rehberi’nin de incelenmesi faydalı olacaktır:

<https://invest.gov.pk/sites/default/files/inline-files/Investment%20Guide%20.pdf>

7.5. Serbest Bölgeler

Serbest bölge adıyla Gwadar Serbest Bölgesi bulunmaktadır. CPEC (China Pakistan Economic Corridor) kapsamında yapımı devam eden büyük bir projedir.

Onun dışında özel bölgeler Special Economic Zone, Export Processing Zone, Special Technology Zone ve Industrial Zone olarak adlandırılmaktadır. Karaçi, Sialkot, Faysalabad, Bin Qasim (Karaçi), Near Nowshera, Gujranwala ve Lahor gibi şehirlerde faaliyet göstermektedirler.

7.6. Ülkedeki Türk Yatırımları: Sektörler ve Karşılaşılan Sorunlar

Ülkede, 51 Türk özel sektör firmasının 2 milyar Doları aşkın tutarda yatırımı bulunmaktadır.

Bu özel sektör iş çevresinde mal üretimine yönelik yatırımlar, hizmet sektörü yatırımları ve bazı büyük markalarımızın bayilik yoluyla faaliyetleri yer almaktadır.

Bunun yanında THY, ASFAT, TUSAŞ, ASELSAN ve STM Savunma olmak üzere 5 kamu şirketimiz de Pakistan’da faaliyet göstermektedir.

Pakistan’da, özel sektörde de ülkemizin önde gelen firma yatırımları: Arçelik, Zorlu Enerji, Hayat Kimya, Yüksek Tohum, Coca-Cola İçecek, Albayrak Grubu, Beyaz Holding, Pegasus

Havacılık, Enigma Enerji, Süttaş, Hitit Yazılım, Kron Teknoloji, Silkcoat Boya, AYSİS Atık Yönetimi ve diğerleri.

Havayolu taşımacılığı, şehir içi yolcu taşımacılığı, madencilik, askeri gemi inşaatı, savunma sanayii, beyaz eşya ve dayanıklı ev aletleri, hızlı tüketim ürünleri (temizlik, hijyen, bebek bakım ürünleri), gazlı içecek, enerji, tekstil kimyasalları, inşaat, eğitim, sebze tohumu, süt ve süt ürünleri, bilgi teknolojileri-yazılım, vize başvuru alım hizmeti, ticaret, turizm, mobilya- mutfak ve ev / otel dekorasyon malzemeleri, boya, lokantacılık, kapı pencere sistemleri, gıda üretimi, çevre temizliği alanlarında faaliyet gösterilmektedir.

Ayrıca ülkede önemli müteahhitlik ile mühendislik & teknik müşavirlik firmalarımızın ofisleri yer almaktadır: Limak İnşaat, Siyahkalem İnşaat, AREAA İnşaat, Dolsar Mühendislik, TÜMAŞ Mühendislik, SUİŞ Proje, BOTEK Teknik Müşavirlik ve diğerleri.

Bayilik yoluyla ihracat yapan firmalarımız: Kale, Enza Home, Yataş, Lineadecor, Doğtaş ve ADOPEN.

7.6.1. Türk Yatırımcıların Karşılaştıkları Sorunlar

Mal ve hizmet sektöründeki yatırımcılarımızın, ayrıca müteahhitlik ile mühendislik & teknik müşavirlik firmalarımızın en çok karşılaştıkları sorunlar kâr transferi sorunu, vergi sorunları, alacak/hak ediş sorunları, federal ve bölgesel kurumların farklı uygulamaları, bürokratik işlemlerin uzun sürmesi, Türk bankalarının teminat mektuplarının kabul edilmeme sorunu, ile firma bazındaki diğer özel sorunlardır.

7.7. Yatırımcılar İçin Yararlı Bilgiler

Dericilik, madencilik, enerji, turizm, demir-çelik, süt ve süt ürünleri, hayvancılık, tarım ve gıda işleme, tekstil, sağlık-hastanecilik, lojistik, eğitim, BT-yazılım, emlak ve inşaat, hızlı tüketim ürünleri sektörlerinde önemli yatırım potansiyeli bulunmaktadır.

Pakistanlı yerel ortakla yatırım yapılması, süreçlerin hızlanması, sorunların takibi bakımından avantaj sağlamaktadır.

8. TÜRKİYE İLE TİCARET

8.1. Genel Durum

Türkiye, Pakistan ile ikili ticaretinde 2015 yılına kadar dış ticaret açığı vermiştir. 2016 yılı dâhil sonraki yıllarda istisnasız her yıl dış ticaret fazlası veren taraf Türkiye olmuştur. İkili ticaret hacmimiz ilk defa 2011 yılında 1 milyar Doları geçmiş (1 milyar 86 Milyon Dolar) olup sonrasında 600 milyon Dolara kadar düştüğü yıl olmuştur. 2021 yılında tekrar 1 Milyar Doları aşmış ve 2011 ile hemen hemen aynı rakam gerçekleşmiştir. 2022 yılında ise şimdiki kadarki

rekor ticaret hacmi olan 1,3 milyar Dolar görülmüştür. Son 10 yıla ait veriler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

8.2. Türkiye Pakistan Dış Ticareti

Yıl	İhracat \$ / Bin	İhracat Değişim %	İthalat \$ / Bin	İthalat Değişim %	Hacim \$ / Bin	Denge \$ / Bin
2015	289.060	11,5	310.545	-28,7	599.605	-21.485
2016	346.896	20,0	263.354	-15,2	610.250	83.542
2017	352.166	1,5	323.117	22,7	675.283	29.050
2018	462.207	31,2	330.748	2,4	792.955	131.459
2019	550.163	19,0	306.265	-7,4	856.428	243.898
2020	620.162	12,7	268.763	-12,2	888.925	351.399
2021	773.084	24,7	314.843	17,1	1.087.927	458.241
2022	869.858	12,5	432.350	37,3	1.302.208	437.508
2023	629.026	-27,7	455.501	5,4	1.084.527	173.525
2023/ 1-10	502.294	-24,7	368.254	-0,3	870.548	134.041
2024 / 1-10	796.010	58,5	359.094	-2,5	1.155.105	436.916

Pakistan'ın ithalatından daha yüksek pay alabilmek için Türkiye Pakistan Mal Ticareti Anlaşmasının kapsamının genişletilmesi ve STA'ya evrilmesi önem arz etmektedir, zira Pakistan'ın akdettiği ikili ve bölgesel STA ve TTA'lar mevcuttur.

Ayrıca, aramızda sadece İran bulunsa da kara yolu ve demiryolu taşımacılığının avantajından yararlanılamamaktadır. Denizyoluyla taşımacılık süresi çok uzundur. SWAP kanalıyla yerel paralarla ticaret başlatılması durumunda İran yolunun kullanılabileceği düşünülmektedir. Mevcut durumda farklı nedenlerden dolayı, hat olsa da İran üzerinden tren çalışmamakta, karayolu da çok az işlemektedir.

8.2.1. Yürürlükte Olan Anlaşma ve Protokoller

Tercihli Ticaret Anlaşması / Mal Ticareti Anlaşması (TTA)

Çifte Vergilendirmeyi Önleme ve Vergi Kaçakçılığına Engel Olma Anlaşması (ÇVÖA)

Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması (YKTK Anlaşması)

Gümrük Alanında Karşılıklı İdari İş birliği ve Yardım Anlaşması

Türkiye-Pakistan 15. Dönem KEK Protokolü

Türkiye-Pakistan Serbest Ticaret Alanı Tesis Eden Çerçeve Anlaşma

Ayrıca Ticaret Anlaşması (1964) ile Ekonomik ve Teknik İş birliği Anlaşması (1975).

Türkiye-Pakistan Stratejik Ekonomik Çerçeve (SEÇ) Belgesi ve Eylem Planı (2020 son YDSK marjında)

8.3. Türkiye'nin Pakistan'a İhracatında Başlıca Ürünler (2023)

GTIP İkili Kodu (FASIL)	GTIP İkili (FASIL) Adı	Değer \$ / Bin
84	KAZANLAR, MAKİNALAR, MEKANİK CİHAZLAR VE ALETLER, NÜKLEER REAKTÖRLER, BUNLARIN AKSAM VE PARÇALARI	110.709
52	PAMUK, PAMUK İPLİĞİ VE PAMUKLU MENSUCAT	90.115
88	HAVA TAŞITLARI, UZAY TAŞITLARI VE BUNLARIN AKSAM VE PARÇALAR	79.072
85	ELEKTRİKLİ MAKİNA VE CİHAZLAR, SES KAYDETME-VERME, TELEVİZYON GÖRÜNTÜ-SES KAYDETME-VERME CİHAZLARI,AKSAM-PARÇA-AKSESUARI	40.944
90	OPTİK, FOTOĞRAF, SİNEMA, ÖLÇÜ, KONTROL, AYAR, TIBBİ, CERRAHİ ALET VE CİHAZLAR, BUNLARIN AKSAM, PARÇA VE AKSESUARI	26.555
39	PLASTİKLER VE MAMULLERİ	24.353
93	SİLAHLAR VE MÜHİMMAT, BUNLARIN AKSAM, PARÇA VE AKSESUARI	20.954
11	DEĞİRMENCİLİK ÜRÜNLERİ, MALT, NIŞASTA, İNÜLİN, BUĞDAY GLUTENİ	20.589
38	MUHTELİF KİMYASAL MADDELER (BİODİZEL, YANGIN SÖNDÜRME MADDELERİ, DEZENFEKTANLAR, HAŞARAT ÖLDÜRÜCÜLER, VB.)	18.178
32	DEBAGATTE VE BOYACILIKTA KULLANILAN HÜLASALAR, TANENLER, BOYALAR, PİGMENTLER, VERNİKLER, MACUNLAR, MÜREKKEPLER, VB.	14.177
56	VATKA, KEÇE VE DOKUNMAMIŞ MENSUCAT, ÖZEL İPLİKLER, SİCİM, KORDON, İP, HALAT VE BUNLARDAN MAMUL EŞYA	12.412
07	YENİLEN SEBZELER VE BAZI KÖK VE YUMRULAR	12.352
28	İNORGANİK KİMYASALLAR, KIYMETLİ METAL, RADYOAKTİF ELEMENT, METAL VE İZOTOPLARIN ORGANİK-ANORGANİK BİLEŞİKLERİ	10.650
30	ECZACILIK ÜRÜNLERİ	9.262
73	DEMİR VEYA ÇELİKTEN EŞYA	8.640

8.4. Türkiye'nin Pakistan'dan İthal Ettiği Başlıca Ürünler (2023)

GTIP İkili Kodu (FASIL)	GTIP İkili (FASIL) Adı	Değer \$ / Bin
52	PAMUK, PAMUK İPLİĞİ VE PAMUKLU MENSUCAT	154.939
61	ÖRME GİYİM EŞYASI VE AKSESUARI	40.956
72	DEMİR VE ÇELİK	28.872
88	HAVA TAŞITLARI, UZAY TAŞITLARI VE BUNLARIN AKSAM VE PARÇALAR	25.369

12	YAĞLI TOHUM VE MEYVELER, MUHTELİF TANE, TOHUM VE MEYVELER, SANAYİDE VE TIPTA KULLANILAN BİTKİLER, SAMAN VE KABA YEM	25.134
62	ÖRÜLMEMİŞ GİYİM EŞYASI VE AKSESUARI	24.335
63	DOKUNABİLİR MADDELERDEN HAZIR EŞYA, TAKIMLAR, KULLANILMIŞ GİYİM VE DOKUNMUŞ DİĞER EŞYA, PAÇAVRALAR	16.910
78	KURŞUN VE KURŞUNDAN EŞYA	14.250
22	MEŞRUBAT, ALKOLLÜ İÇKİLER VE SİRKE	13.810
32	DEBAGATTE VE BOYACILIKTA KULLANILAN HÜLASALAR, TANENLER, BOYALAR, PİGMENTLER, VERNİKLER, MACUNLAR, MÜREKKEPLER, VB.	10.547
90	OPTİK, FOTOĞRAF, SİNEMA, ÖLÇÜ, KONTROL, AYAR, TIBBİ, CERRAHİ ALET VE CİHAZLAR, BUNLARIN AKSAM, PARÇA VE AKSESUARI	10.326
95	OYUNCAKLAR, OYUN VE SPOR MALZEMELERİ, BUNLARIN AKSAM, PARÇA VE AKSESUARI	8.687
70	CAM VE CAM EŞYA	7.972
40	KAUÇUK VE KAUÇUKTAN EŞYA	7.073
55	SENTETİK VE SUNİ DEVAMSIZ LİFLER	6.632

9. İHRACATTA POTANSİYEL ARZEDEN SEKTÖR VE ÜRÜNLER

Türkiye ile Pakistan arasındaki ikili ticaretin sektörel yapısı, Türkiye'nin genel ihracat ve ithalatının sektörel bazda izlediği seyir, Pakistan'ın genel ithalatının sektörel yapısı ve hacmi, Pakistan'ın ürün grupları itibarıyla en çok ithalat yaptığı ülkeler, dış ticaret mevzuatı ve gümrük vergileri gibi unsurlar dikkate alınarak hazırlanan sektörel bazda ülkemizin Pakistan'a yönelik ihracatında potansiyel arz eden detaylı ürün matrisleri Bakanlığımız web sayfasında yer almaktadır.

<https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/guney-asya/pakistan/potansiyel-urun-matrisleri>

Ayrıca konuyla ilgili bazı değerlendirmeler de aşağıda verilmiştir.

Gıda İşleme:

Pakistan temelde tarım ve hayvancılık ürünleri yönünden zengin olmakla birlikte modern gıda işleme, entegre et-gıda ve özellikle süt ürünleri tesisleri yönünden yetersiz bulunmaktadır. Bu nedenle bu sektöre yönelik makine ve teçhizat ihracatı potansiyel taşımaktadır. Bu sektörle bağlantılı olarak modern soğuk hava depoculuğuna yönelik eksiklikler göz çarpmakta, iklimlendirme ürünleri gelecek vaat etmektedir.

Otomotiv ve Oto Yan Sanayi:

Pakistan’da Toyota, Suzuki, Honda, Hyundai, Peugeot ve MG gibi bilinen büyük markaların yatırımları mevcuttur. Otomotiv piyasasında Japon otomotiv markalarının açık ara üstünlüğü göze çarpmaktadır. Pakistan Sanayi ve Üretim Bakanı, elektrikli araç üretimine dair ortaklıkları değerlendirmeye alabileceklerini belirtmiştir. Milli ve yerli markamız TOGG için 240 milyon nüfusa sahip Pakistan elektrikli araç ve şarj ünitesi alanında gelecekte önemli bir pazar olabilir.

Yine traktör gibi tarımsal araç gereçler için yedek parça temininde ülkemiz pazar payını arttırabilir.

Jeneratör

Ülkenin enerji kıtlığı nedeniyle günlük olağan hale gelen elektrik kesintileriyle bağlantılı olarak ev ve işyeri tipi jeneratörlere talep mevcuttur.

Havacılık ve Savunma Sanayi:

Ülkemizin havacılık ve savunma sanayiinde Pakistan ile önemli yatırım ve ticareti mevcuttur. Pakistan’ın jeopolitik konumu nedeniyle (özellikle Hindistan ile pamuk ipliğine bağlı ilişkileri) ülke savunma harcamalarına büyük önem vermeye devam edecektir. Bu alandaki ürünlerimizin ihracatının daha da artırılması için potansiyel yüksektir.

Gıda Sektörü:

Tüketimi yaygın olan kuru üzüm, kuru incir ve kuru kayısı gibi önemli kuru gıdaların düşük kaliteli olduğu görüldüğünden ülkemizin yüksek kaliteli bu ürünleri pazarda yer alabilir.

Zeytinde ve zeytinyağında İspanya ve İtalya’nın üstünlüğü göze çarpmakta olup hem lojistik açıdan hem de kalite ve fiyat açısından kaliteli Türk zeytinlerinin pazara girişi sağlanabilir.

Bakliyatda da Pakistan önemli bir ithalatçı olup ülkemiz ihracatçıları bu alanda pazara daha fazla girmeyi denemelidirler.

Ülkede peynir üretimi yok denecek kadar az olup Türk peynirinin pazarda tutunabileceği değerlendirilmektedir.

Mobilya:

Sağlam, şık ve zarif Türk mobilyalarına Pakistan’da yoğun ilgi duyulmaktadır. Bilinen bazı büyük mobilya markalarımız Pakistan’da bayilik yoluyla önemli ihracat yapmaktadırlar. Mobilya ürünlerimizin Pakistan pazarında daha fazla yer alması gerekmektedir.

Demir-çelik ve inşaat malzemeleri:

Pakistan’da altyapı ve üstyapı zayıf olup projelere ihtiyaç duyulmaktadır. Konut üretimine, yeni blok yerleşim alanları üretmeye devam edilmekte olup, yetersiz kaldığı ve çok daha fazla konut üretilmesi gerektiği belirtilmektedir. Bu doğrultuda demir çelik ve inşaat ürünlerinde ihracatçılarımızın iyi değerlendirmesi gerekmektedir.

Pamuk

Ülke ihracatının önemli bir kısmı tekstilden oluşmakta olup tekstil ham maddesi olan 5201 GTİP nolu pamuk ürününde ithalatları oldukça yüksektir ve bu üründe Türkiye'nin ülkeye ihracatı düşük kalmıştır. Bu nedenle anılan üründe önemli bir ihracat fırsatı bulunmaktadır.

Sentetik İplik

Tekstil üretimine yönelik yukarıdaki aynı saikle 5402 sentetik filament ipliğinde önemli fırsatlar mevcuttur.

Tarım ve Hayvancılık Makinaları

Tarımsal üretimde verimliliği artırmaya yönelik çalışmalar yapılmakta olup halen ilkel yöntemler çok fazla kullanılmaktadır. Tarımda makineleşmeyi artırmaya çalışmaktadırlar, bu alanda Türk tarım makinalarının kalitesinin farkındadırlar ve görüşmelerimizde gündeme getirmektedirler. Önemli bir ihracat alanı olduğu düşünülmektedir.

Bunların dışında elektrikli makina ve cihazlar, mekanik makinalar, ilaç sanayi, tıpta ve dişçilikte kullanılan alet ve cihazlar, eczacılık ürünleri, plastikler, alüminyum gibi eşyalarda, ülkeye ihracatımız olmasına rağmen yeterli değildir ve potansiyel arz etmektedir.

Detaylı GTİP bilgisi şu linkte gösterilmektedir:

https://ticaret.gov.tr/data/5f1ff26f13b87604785508a9/Pakistan_Sanayi_%C3%9Cr%C3%BCnleri_Matrisi_2024.pdf

10. PAZARDA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR

10.1. İş Kültürü

Pakistan iş kültüründe açık kapı politikası geçerlidir. Toplantılarda dahi kapılar herkese açık tutulmakta ve beklenmedik müdahaleler olabilmektedir.

Toplantılara zamanında ve hazırlanmış olarak gidilmelidir. Pakistan'daki özel sektör firmaları uluslararası şirketlerin çalışma tarzına alışkın olduklarından dolayı zamanlamaya önem verirler.

İş görüşmelerinde ilk tanışmada kartvizit değişimi yapılmaktadır. Üniversite derecesi veya profesyonel unvanlar gibi sosyal statü gösteren bilgilerin kartvizitte olması faydalıdır.

Şirketlerde hiyerarşik bir yapı vardır. Kararlar şirketteki üst yönetici veya sahibi tarafından alınmaktadır. Fakat bu durum, diğer yöneticilerin görüş sunmadığı anlamına gelmez. Otoriteye ve hiyerarşiye saygı göstermek, insanlara resmi unvanlarıyla hitap etmek önemlidir.

10.2. Ticareti Etkileyen Kültürel Faktörler

Otoriteye ve hiyerarşiye saygı göstermek, insanlara resmi unvanlarıyla hitap etmek, özellikle de yaşlı veya daha kıdemli olanlara hitap ederken uygun unvanlar ve saygı ifadeleri kullanmak nezaket olarak kabul edilir.

Yemeklere ve sosyal etkinliklere davet etmek, ilişkiler kurmanın yaygın bir yoludur.

Kişisel ilişki, güven ve uyum çok önemlidir. Bağ kurmak için iş konuşmasından önce öncelik sohbet veya ülkelerinden bahsetmek faydalı olabilir.

Kararlara yavaş adımlarla ulaşılır, müzakereler de uzun sürebilir, Pakistan'da genel iş akışı yavaştır. Karşı tarafı hızlı karar alması için aceleye getirmek hoş karşılanmamaktadır.

El sıkışmak yaygın bir selamlaşma ve nazik bir davranıştır. Pakistanlı iş insanları kişisel görünüm ve jestlerde mütevazılığa önem verirler. Toplantılarda agresif ve çatışması olmaktan kaçınılmalıdır. Sözsüz ipuçları ve ses tonu genellikle anlam ifade eder.

Ayrıca, Pakistan'da Ramazan ayı süresince randevuların alınmamasına özen gösterilmelidir. Zira devlet daireleri bile Ramazan ayında yarım gün hizmet vermektedirler. Namaz vakitlerine göre ayarlanan toplantılara saygı gösterilmelidir.

Hediye vermek, özellikle kişisel bağlantılar kurarken iş kültürünün bir parçasıdır. Birisiyle ilk kez tanıştığınızda veya bir işte dönüm noktasına ulaştığınızda hediye verilebilir. Hediyeler saygılı ve kesinlikle mütevazı olmalı, pahalı olmamalıdır.

Pakistan'da Kurumsal Sosyal Sorumluluk konusuna giderek daha fazla odaklanılıyor. Birçok işletme, özellikle eğitim, sağlık ve yoksulluk azaltma alanlarında sosyal ve hayırsever faaliyetlerde bulunmaktadır.

Toplantılar ve iş etkinlikleri için, bazen Pakistan'ın yerel kıyafetini giymek karşı tarafta sempati oluşmasına neden olmaktadır.

Pakistan temel olarak İngiliz Hukuk Sistemini esas almaktadır. Dava türü ve bazında değişse de genel olarak Pakistan hukuk sisteminin ağır ve yavaş işlediği, davaların uzun sürdüğü söylenebilir. Ayrıca, adalet ve şeffaflık konusunda önemli problemlerin yaşandığı iddia edilmektedir. İhale edilmiş olan kamu projeleri sonradan mahkeme kararlarıyla durdurulabilmekte ve uzun süren davalar firmaların büyük zararlar görmesine yol açabilmektedir.

On yıllardır ülkenin iş kültürünün bir etkisi olarak ordu mensupları da kamu ya da yarı kamu nitelikli iş dünyasında etkin olabilmekte ve özellikle emekli binbaşılar, albaylar, generaller özel sektörde üst düzey yönetici olarak görev yapabilmektedirler.

10.3. Para Kullanımı

Pakistan'da günlük hayatta nakit para kullanılması çok yaygındır. Kredi kartı veya çek kullanımı pek yaygın değildir. Ülke bankacılık işlemlerinin daha da izlenebilir olması ve şeffaflaşması üzerine Fransa'da yapılan oturumda 2022 yılında FATF gri listesinden çıkarılmıştır.

SBP (Pakistan Merkez Bankası) Haziran 2024 verilerine göre yaklaşık 54,5 milyon ödeme kart türü bulunmaktadır. Bunun %88,7'sini banka kartı (Debit Cards), %7,3'ünü sosyal refah kartları (Social Welfare Cards) %10 unu ATM kartları, %3,8'ini de kredi kartları (Credit Cards), %0,2'sini de ön ödemeli kartlar (pre-paid cards) oluşturmaktadır.

Ülkenin resmi para birimi Pakistan Rupisi olup Aralık 2024 itibarıyla 1 USD = 278 PKR. Resmîyette dalgalı kur mevcut olsa da son 1 yıldır sıkı şekilde kontrol edilmekte ve 277-280 civarında seyretmektedir.

10.4. Resmi Tatiller ve Mesai Saatleri

Resmi Tatiller:

Sabit resmi tatil günleri şu şekildedir:

5 Şubat: Keşmir Günü

23 Mart: Pakistan Günü

1 Mayıs: İşçi Bayramı

14 Ağustos: Bağımsızlık Günü

9 Kasım: Allame İkbâl Günü

25 Aralık: Quaid-e-Azam'ın Doğum Günü

Değişken resmi tatil günleri şu şekildedir:

Dini bayramlar, Kandiller ve Aşure (Muharrem) günü de resmi tatiller arasındadır.

Mesai Saatleri:

Kamu Kurumları: (Pazartesi-Cuma) 09.00-16.00 (Ramazan ayında 14.00'a kadar)

Özel Sektör : (Pazartesi-Cuma) 09.00-17.00

Bankalar : (Pazartesi-Cuma) 09.00-17.00

Mağazalar : (Pazartesi-Cumartesi) 10.00/11.00-21/22.00 Genel olarak Pazar günü mağazalar kapalıdır.

10.5. Yerel Saat

Pakistan GMT+5 saat diliminde yer almaktadır (batı-doğu uzantısında tek saat dilimi). Yerel saati Türkiye'nin yerel saatinden 2 saat ileridedir.

10.6. Pasaport ve Vize İşlemleri

Türk vatandaşları için: Umuma Mahsus Pasaport hamilleri vizeye tabidir. Diplomatik, Hizmet ve Hususi Pasaport hamilleri vizeden muaftır.

Bu yıl yaşanan yeni gelişme olarak; turizm veya iş amacıyla, ülkemizin de dahil olduğu 126 ülkeye 90 güne kadar geçerli ücretsiz kapıda vize kolaylığı getirilmiştir. Körfez ülkeleri vatandaşlarından 90 güne kadar vize istenmemektedir.

Ülkemizin de dahil olduğu 192 ülke için online vize başvuru imkanı mevcuttur.

Vize için iş davetiye mektubuna online başvuru (e-business invitation letter) imkanı getirilmiştir. Şu linkten başvuru yapılmaktadır: <https://ebil.nadra.gov.pk/>

Pakistan vatandaşları için pasaport türleri; Ordinary, Official, Diplomatic olmak üzere 3 türdür. Ayrıca yurt dışında bulunan Pakistanlı vatandaşların acil durumda ülkeye dönebilmesi için bir defalık Emergency Travel Document (ETD) uygulaması da vardır.

11. ŞİRKET KURULUMU VE İŞ YAPMA İLE İLGİLİ BİLGİLER

11.1 Şirket Türleri

Pakistan'da bir veya birden fazla ortaklı şirket tesis edilebilmektedir. Ortak sayısı ile ortakların şirket alacaklıları karşısındaki sorumlularının durumu, şirket unvanını belirlemektedir.

Pakistan'da bir İşletme/Şirket "Company ya da Firm" olarak iki ayrı isim altında tesis edilebilir.

Sole Proprietorship (Single Member Company): Tek ortaklı ve ortağın koyduğu sermaye ile sorumlu olduğu bir şirket tipidir. Yabancılar Pakistan'da şahıs şirketi kuramazlar.

Private Limited Company: En az iki ve en çok 50 ortak ile kurulabilir. Ortaklar, şirket alacaklıları karşısında hisseleri oranında sınırlı sorumludurlar. Şirket mevzuatı Companies Act, 2017 çerçevesinde düzenlenir. Kuruluş için Security Exchange Commission of Pakistan'da (SECP) kayıt olmak zorunludur.

Public Limited Company: Borsa'da işlem gören şirket türüdür. En az yedi ortak olmalıdır. Kuruluş için Security Exchange Commission of Pakistan'da (SECP) kayıt olmak zorunludur.

Partnership Firm: En az iki en fazla 100 ortaklı olup, ortakların şirket alacaklıları karşısındaki sorumlulukları sınırsızdır. Bu tür şirket kuruluşu ve kayıt işlemleri, Ticaret Bakanlığı

Tescil Ofisi tarafından yapılmaktadır. Buna ilave olarak, sadece NTN-Ulusal Vergi Numarasının alınarak ve kayıt bürosuna tescil edilmeksizin de Firm şeklinde şirket tesis edilebilir.

Joint Venture: En az iki gerçek kişi ya da tüzel kişi arasında gerçekleştirilen bir girişim olup, yukarıda belirtilen esaslar çerçevesinde tesis edilebilir.

Yabancı bir gerçek veya tüzel kişilik tarafından Pakistan'da yerel bir şirket kurulmasını müteakip yabancı personel istihdam edilmek istenilmesi halinde Pakistan Yatırım Kurulu-Board of Investment (BOI) izninin temin edilmesi gerekmektedir.

Bunun yanında, yurtdışında yerleşik bir tüzel kişiliğin ise Pakistan'da şube, ofis veya irtibat bürosu tesis etmek istemesi durumunda BOI-Pakistan Yatırım Kurulu'nun izni aranmakta ve Kurul tarafından belirli süreli (genellikle 3 yıl) verilen ve süre sonunda yapılacak başvuru ile Kurul tarafından yenilenen lisansın temin edilmesi gerekmektedir.

11.2. Şirket Kurma Prosedürü

Pakistan'da şirket kurulumuna ilişkin esaslar 1984 Companies Ordinance ve bu mevzuatta bazı değişiklikler yapmış olan 2017 Companies Act ile belirlenmiştir.

Şirket unvanının kullanılıp kullanılmayacağıın Security and Exchange Commission of Pakistan (SECP) kurumundan kontrol edilmesi gerekmektedir.

Şirket kuruluşu için aşağıdaki belgelerin ve formların SECP'e sunulması gerekmektedir.

- Şirket ana sözleşmesi,
- Ulusal kimlik kartlarının suretleri (Pakistan vatandaşları için),
- İlgili ülkenin Pakistan Büyükelçiliği tarafından usulüne uygun olarak tasdik edilmiş pasaport suretleri (Yabancı ülke vatandaşları için),
- Taahhütname,
- Şirket adres bildirim formu,
- Şirket ortaklarına ilişkin bilgi formu,
- Şirketin kuruluş işlemlerini şirket ortakları takip etmeyecekse, şirket sözleşmesinde yer alan bütün ortakların imzasıyla, şirketin kuruluş işlemlerini tamamlamak üzere yetkilendirilecek avukat için düzenlenmiş noter onaylı vekaletname,
- Yabancı şirketler için hangi bölgede faaliyet gösterildiğine dair form,
- Kayıt ücretinin ödendiğine ilişkin makbuzun sureti.

Evrakların incelenmesi sonucunda SECP tarafından şirketin kuruluş belgesi yayınlanır. Özel bir limitet şirketin kuruluş süreci, gerekli belgelerin SECP'e sunulduğu günden itibaren genellikle iki haftada tamamlanması öngörülmekle birlikte bu süre uzayabilir.

Yabancı şirketlerin kuruluş için SECP'e başvurmadan önce Board of Investment'ten (BOI) izin yazısı almaları gerekmektedir.

Şube Açmak: Yabancı şirketlerin Pakistan'da şube ve irtibat bürosu açma izinleri Board of Investment (BOI) tarafından verilmektedir. Yabancı şirketler tarafından Pakistan'daki kamu veya özel sektör ile sözleşme yükümlülüklerini yerine getirmek için şube açılabilir. Ancak şubelerin faaliyetleri, imzalanan sözleşmeler ile sınırlı tutulmakta, herhangi bir ticari faaliyette bulunmalarına izin verilmemektedir.

Temsilcilik Açmak: Yabancı firmalar tarafından ürün tanıtımı, teknik danışmanlık, iş birliklerinin araştırılması ve ihracatı geliştirme adına temsilcilik açılabilen, ancak herhangi bir ticari faaliyette bulunmalarına izin verilmemektedir.

11.3. Vergi Uygulamaları

Pakistan Maliye Bakanlığına bağlı Federal Gelir Kurulu (FBR) tarafından yayımlanan bildiriye, Customs Act 1969 Çerçevesinde 2024-2025 Bütçe'sinde rehber ilkeler:

Temel maddelerin ithalatında vergi artışına gidilmemesi, vatandaşa rahatlama sağlamak, yerli sanayiye teşvik etmek ve korumak ve ithalat ikamesini artırmak, muafiyet maliyetini azaltmak için tarife rasyonalizasyonu, enerji verimliliği ve tasarrufunun teşvik edilmesi, tarım sektörü için teşvikler ile ihracatı kolaylaştırmak olarak sıralanmıştır.

Maaşlar, mülkiyet gelirleri, iş kazançları, sermaye kazançları ve diğer gelirler (kar payı, borç üzerinden kar, kira gelirleri, piyango, menkul kıymet vb.) üzerinden gelir vergisi alınmaktadır. Pakistan vatandaşlarından Pakistan ve küresel gelirleri üzerinden vergi alınırken, Pakistan vatandaşı olmayan kişilerden sadece Pakistan'da elde ettiği gelir için vergi alınmaktadır.

Zekât, İşçi Refah Fonu, İşçi Katılım Fonu ödemeleri ve eğitim harcamaları, vergi matrahından düşülebilmektedir. Hayır kurumlarına yapılan bağışlar, onaylı emeklilik fonları, istihdam, sınai makine yatırımları harcamaları ise ödenecek vergi miktarından düşülebilmektedir.

Kurumlar vergisi genel oranı %29'dur. Ancak, küçük işletmeler için bu oran %20 olarak belirlenmiştir. Öte yandan, bankalar için kurumlar vergisi oranı %39 olup, diğer şirketlerin elde ettikleri gelirlere göre "süper vergi" adıyla %1'lik ilave vergiler konulmakta ve en üst gelir grubundaki şirket için bu oran %39'u bulabilmektedir.

İnşaat firmalarından alınan vergi asgari sorumluluk olarak % 8'dir ancak kârın %29'u brüt hasılatın %8'inden fazla olursa aradaki fark da devletçe talep edilmektedir. Yani hangisi fazlaysa o alınmaktadır.

Özel Ekonomik Bölgelerdeki şirketler 10 yıl boyunca kurumlar vergisinden muaftır.

Gelir vergisi, kişinin bir yıl içinde elde ettiği vergilendirilebilir gelirine uygulanmaktadır. Yıllık 600.000 rupi (mevcut kurla aylık 180 USD) ve daha az kazananlardan gelir vergisi alınmamaktadır.

Bu tutarın üzerinde gelir elde eden; maaşlı çalışanlar %5 ilâ %35 arasındaki dilimlerde, maaşsız çalışanlar ise %15 ilâ %45 arası oranlarda gelir vergisine tabidir. Non-filer olarak adlandırılan, FBR’da kaydı olmayan ve gelirini FBR’a beyan etmeyen (dosyalamayan), vergi ödemekten kaçan kişiler daha yüksek oranda vergiye tabidir. FBR’ye kaydı olan ve gelirini beyan edenler (filer) arasından süresi içinde beyanda bulunmayanlar da (late-filer) ek vergiye tabidirler ancak non-filer kadar yüksek değildir.

Satış Vergisi (KDV) mal ve hizmet satışı ve tedariki için alınan Türkiye’de uygulanan KDV işleyişine benzer şekilde indirim-iade imkânı olan bir vergi türüdür. Genel satış vergisi oranı %17 olarak uygulanmakta iken; IMF’in destek paketi koşullarından birisi olarak bu oran %18’e yükseltilmiştir.

Devlet bütçe açığını kapatmak amacıyla, gazlı içecek sektörü üzerinde %18 KDV’ye ilaveten %20 **Federal Özel Tüketim Vergisi (FED)** uygulamaktadır.

Hizmetler üzerindeki KDV Sindh eyaletinde %19,5 olup, diğer eyaletlerde ise %13 ila %16 arasında değişmektedir. Ayrıca, altyapının geliştirilmesi amacıyla eyalet bazında, ithal malların transfer hizmetleri üzerinden kıymet bedeli üzerinden hesaplanan (advalorem) “cess” vergileri almaktadır. Söz konusu vergiler, ülke altyapısının desteklenmesi, özellikle yol altyapısının geliştirilmesi için eyaletlerce alınmaktadır.

İhracat gelirine uygulanan vergi %1 oranındadır.

İhbara rağmen beyanname vermeyen ve isimleri gelir vergisi genel emrine dahil olan kişilerin sim kartlarının bloke edilmesi ve kamu hizmetlerinden mahrum bırakılması planlanmaktadır. Hac ve Umre’de olanlar, küçükler, öğrenciler, yurtdışındaki Pakistanlılar ve Kurul tarafından bildirilen diğer kişi sınıfları istisna olmak üzere bu kişilere yurt dışı çıkış yasağı konması önerilmektedir.

11.4. Bankacılık Mevzuatı

Pakistan’da finansal hizmetler 1990’lı yılların ilk yarısında serbestleştirilmiştir. Bazı yeni bankalar lisans almış, döviz kontrolleri kaldırılmış, para ve kredi politikaları daha piyasa odaklı hale getirilmiştir. Pakistan’da uluslararası bankalar da faaliyet göstermektedir. Daha önceki dönemde kamu bankaları rekabetçi olmaları ve portföylerini özenli bir şekilde yönetmeleri konusunda fazla teşvik görmemiş, politik baskılar verimsizliğe, yüksek faiz oranları da kredilerin azalmasına yol açmıştır. Sektörde özelleştirmenin başlaması ile bu durum değişmiştir. Aktif pazarlama ve artan talep bankaların kredi verme oranlarını hızla artırmıştır.

Başlangıçta sektör 5 büyük kamu bankasınınca domine edilirken bunlardan 4'ü özelleştirilmiştir. Pakistan'daki en büyük 5 özel ve 1 kamu bankası toplam varlıkların %60'ından fazlasına sahiptir. Son 10 yılda katılım bankacılığı (İslami bankacılık) önem kazanmış olup, bankacılık sektöründeki varlıkların %5'inden fazlasına sahiptir.

Pakistan'da 41 banka, 6 DFI (Development Finance Institution), 2 MFB (Microfinance Bank) bulunmakta olup bunların faaliyetleri Pakistan MB tarafından düzenlenip denetlenmektedir. Ticari bankalar 3 millileştirilmiş banka, 3 özelleştirilmiş banka, 15 özel sektör bankası, 14 yabancı banka, 2 eyalet ve 4 uzmanlaşmış bankadan oluşmaktadır.

Türk bankacılığının Pakistan'da herhangi bir temsilcilik, şube veya iştiraki bulunmamaktadır. Pakistan kurumlarının ülkemiz bankaları tarafından verilen teminat mektuplarını kabul etmedikleri göz önünde bulundurulduğunda bu hususun önemi daha da artmaktadır. Bu konuda firmalarımız özellikle Çin firmalarına karşı dezavantajlı pozisyondadırlar. Çin firmaları Pakistan'da bulunan Çin bankalarından çok rahatlıkla yüksek teminat mektupları alabilmektedir.

Pakistan'daki firmalarla Türk banka şubesi açılmasına yönelik görüşmeler yapılmış, firmalarımız Türk banka şubesi açılmasını talep ettiklerini bildirmişlerdir.

11.5. Sosyal Güvenlik Uygulamaları

Sosyal güvenlik sistemi profesyonel şekilde yönetilememektedir.

Kamu kurumlarında çalışanlar için emeklilik ve sosyal güvenlik hakları sosyal sigortalar ve işçi refah programlarıyla sağlanmaktadır. Federal hükümete bağlı Employees Old Age Benefits Institution (EOBI) ile eyalet hükümetlerine bağlı Employees Social Security Institution (ESSI) tarafından yürütülmektedir.

Kuruma ödenmesi gereken asgari prim tutarı işveren için asgari ücretin %5'i, işçi için ise asgari ücretin %1'i kadardır.

Pakistan'ın Sosyal Güvenlik Kurumu'na (Employees' Old-Age Benefits Institution - EOBI) kamu personelinin kayıtlı olması zorunlu olup, özel sektörde veya diğer yerlerde çalışanların EOBI'ye kayıt olması gönüllülük esasına bağlıdır.

Dileyen diğer çalışanlar, StateLife kamu şirketinin hayat sigortası sistemi (Türkiye Sigorta BES benzeri) başta olmak üzere özel emeklilik / birikim sistemlerine (yılda bir kez prim ödenmektedir) kayıt olmaktadır.

Dolayısıyla Pakistan'da, hükümet tarafından desteklenen sigorta ve emeklilik planlarından sadece kamudaki nüfusun küçük bir bölümü faydalanabilmektedir. Sigorta imkanları şehir merkezlerinde ve resmi kurumlarda çalışanlar açısından oldukça elverişli iken, nüfusun çoğunluğunun yaşadığı kırsal alanlarda kayıt dışı istihdam yaygındır.

11.6. Vizeler (Çalışma, Oturma İzinleri, Geçici Çalışma Vizesi, Başvuru Mercii vb. Bilgiler)

Pakistan’da kayıtlı bir şirket veya Kuruludan geçerli iş teklifi almak gerekmektedir. Çalışma vizesi için işveren tarafından Pakistan Board of Investment (BOI) veya ilgili yerel Kurumdan onay alınmakta, İçişleri Bakanlığı’na başvurulmaktadır.

Çalışma vizesi bir yıllık süreyle verilmekte ve mevcut vize süresi bitmeden her yıl yenilenmesi gerekmektedir. Bu süre zarfında mevcut vizenin süresinin bitmesi durumunda Pakistan dışına çıkılamamakta ve fazla kalan süre için ceza tatbik edilmektedir.

Proje çerçevesinde 1 seneye kadar geçici çalışma izni de verilebilmektedir.

Öğrenci vizesi, iş vizesi, aile kapsamında alınan vize ve yatırımcı vizesi alan yabancılara oturma izni verilmektedir.

Pakistan’da İçişleri Bakanlığı’na veya bulunan ülkede Büyükelçilik/ Başkonsolosluklara başvuru yapılabilmektedir.

12. ÖNEMLİ ADRESLER VE İLETİŞİM BİLGİLERİ

12.1 Sanayi ve Ticaret Odaları

The Federation Of Pakistan Chambers Of Commerce & Industry: www.fpcci.com.pk

TOBB’un karşı kanat kurumudur. Pakistan’daki bütün odaların çatı kurumu olup merkezi Karacı’dedir. Bölgesel temsilcilikleri de mevcuttur.

Islamabad Chamber Of Commerce & Industry : www.icci.com.pk

Karachi Chamber Of Commerce & Industry: www.kcci.com.pk

The Lahore Chamber Of Commerce & Industry: www.lcci.com.pk

Quetta Chamber Of Commerce & Industry: <https://qccib.com.pk/>

Sarhad Chamber Of Commerce & Industry: www.scci.org.pk

Faisalabad Chamber Of Commerce & Industry: www.fcci.com.pk

The Sialkot Chamber Of Commerce & Industry: www.scci.com.pk

The Rawalpindi Chamber Of Commerce & Industry: www.rcci.org.pk

The Gujranwala Chamber Of Commerce & Industry: www.gcci.org.pk

Multan Chamber Of Commerce & Industry: <http://www.mcci.org.pk/>

Gujrat Chamber Of Commerce & Industry: <https://gtcci.org.pk/>

Overseas Investors Chamber Of Commerce & Industry: www.oicci.org

Pakistan Business Council: <https://www.pbc.org.pk/>

12.2. İthalat ve İhracat ile İlgili Kurum ve Kuruluşlar

Ministry of Commerce

Federal Board of Revenue, Customs Division (Pakistan Maliye Bakanlığına bağlı)

Trade Development Agency of Pakistan (Pakistan Ticaret Bakanlığına bağlı)

Export Processing Zones Authority (EPZA)

Export Development Fund (EDF) (Pakistan Ticaret Bakanlığına bağlı)

EXIM Bank of Pakistan

Pakistan Single Window

State Bank of Pakistan

Small and Medium Enterprises Development Authority (SMEDA)

Board of Investment

Ministry of Planning, Development and Special Initiatives

Public Procurement Regulatory Authority

12.3. Büyükelçilik, Başkonsolosluk ve Müşavirlik İletişim Bilgileri

T.C. İslamabad Büyükelçiliği

Street 1, Diplomatic Enclave, G-5, 44000 Islamabad – Pakistan

+92 51 831 98 00 / +92 51 831 98

embassy.islamabad@mfa.gov.tr

T.C. Karaçi Başkonsolosluğu

Turkish Consulate General Saba Avenue, ST-18 Block-4 Clifton Karachi - Sindh - Pakistan

consulate.karachi@mfa.gov.tr +92-21-35839638

T.C. Lahor Başkonsolosluğu

No: 98, Block C-2, Gulberg III, Lahore Punjab 54660 Pakistan

consulate.lahore@mfa.gov.tr + 92 423 577 14 82 VOIP No: 218 6326

İslamabad Ticaret Müşavirliği:

Büyükelçilik binasının içindedir.

Ticaret Müşaviri Enes Malik ÇETİN

+92-51-848 01 02 islamabad@ticaret.gov.tr

Karaçi Ticaret Ataşeliği

Başkonsolosluk binasının içindedir.

Ticaret Ataşesi Murat ÖZMEN

+92 21 358 78999, 00 92 34 02 22 88 02 karaci@ticaret.gov.tr

Lahor Ticaret Ataşeliği

Ofis Başkonsolosluktan ayrı adreste, müstakildir.

Ticaret Ataşesi Nurettin DEMİR

83 D-1 Main Boulevard, Mall of Gurberg, 11th Floor, No:1103, Gulberg III, Lahore

+92 042 364 08399 lahor@ticaret.gov.tr

12.4. İş Dernekleri

All Pakistan Textile Mills Association (APTMA)

Pakistan Textile Exporters Association (PTEA)

Pakistan Pharmaceutical Manufacturers Association (PPMA)

Pakistan Leather Garments Manufacturers and Exporters Association (PLGMEA)

Rice Exporters Association of Pakistan (REAP)

Pakistan Sports Goods Manufacturers and Exporters Association (PSGMEA)

Pakistan Footwear Manufacturers Association (PFMA)

All Pakistan Fruits and Vegetables Exporters, Importers and Merchants Association (PFVA)

Surgical Instruments Manufacturers Association of Pakistan (SIMAP)

Pakistan Pharmaceutical Manufacturers Association (PPMA)

Pakistan Business Council (PBC)

Pakistan Software Houses Association for IT and ITes (P@SHA)

Pakistan Association of Automotive Parts and Accessories Manufacturers (PAAPAM)

12.5. Ulaşılabilecek Hukuki ve Mali Danışmanlık Şirket ve Bürolarına İlişkin Bilgiler

Hukuki:

Hamza & Hamza Law Associates, S.U. Khan Associates Corporate & Legal Consultants, Mavens & Co., ABS & Co., Raja Mohammed Akram & Co., Mandviwalla & Zafar, Orr, Dignam & Co.

Mali:

Usman Rasheed & Co. Chartered Accountants, A.F. Ferguson & Co. (PWC in Pakistan), KPMG Taseer Hadi & Co., Grant Thornton, Crowe Hussain Chaudhury & Co., Cornelius, Yousuf Adil, RSM Pakistan, Lane and Mufti (CLM), Deloitte, Ernst & Young, Forvis Mazars Group.

12.6. Türkçe Hizmet Veren Hukuk Büroları

Bulunmamaktadır.

12.7. Türkçe Hizmet Veren Muhasebe Büroları

Bulunmamaktadır.

12.8. Türkçe Hizmet Veren Danışmanlık ve B2B Firması

Bulunmamaktadır.